

† ДУМ ИВО СТОЈАНОВИЋ

декан-каноник и ерпеки књижевник

(* 4. XII. 1829. — † 6. септ. 1900.)

Како се радовасмо дану 4. децембра ове године, са каквим га одушевљењем очекивасмо ми Срби сви и свуда, како ли се спремасмо да Великом Дубровчанину укажемо поштовање за све чиме је свој српски род задужио! Али у радости тој, у очекивању пуном нада, у одушевљеном спремању за поклоњење — стиже претужна вест: *Дум Иво Стојановић промени светом!*

Промени светом! — Туга дубока и искрена душу нам подузима, јер смо свесни великога губитка, јер знамо да са Дум Ивом спуштамо у ледени гроб једног од последњих представника Старог Дубровника, снажну и моћну спону која је љубав Новог Дубровника везивала не само за славно дубровачко тле, за његову прошлост, већ и за све оно пространство на којему је Србин без разлике вере.

Живот и рад овог великог српског сина, његово знање научарско, његова скромност (јер је имао права да буде и нескроман), могу послужити као пример сваком смртном, а нама Србима још и као понос, утеха и најлепша нада. Јер Дум Иво по васпитању које је црпао, по свештеничком позиву којему се посветио, требало је да за увек буде оцењен од српског стабла, требало је да буде у оном јату које одриче српско име, које га гони као најљућег непријатеља свог.

Само дубоко научарско проучавање и познавање народне прошлости и љубав према истини очуваше Дум Ива српском роду којему је веран остао до смрти своје, којему је својим животом и радом створио величанствени споменик. Споменик је тај уједино и споменик његове славе.

Свима нам је на уснама велика изрека „Брат је мио које вјере био“! Сви јој осећамо значај, свима нам она говори о лепшим данима српског народа, али још не знамо сви колико је том уверењу, из ког потичу најлепше наде, допринео Дум Иво! Мантија католичког свешеника није сметала овој великој души да осети братство и са оним у мантији православног свешеника. Колико узвишености у уверењу да су то само разни путеви који воде једном циљу!

А то уверење своје није Дум Иво задржао за разговор само: дао је он њему израза у целом животу свом, као и у знаменитим радовима својим.

И о том и таквом Србину стиже нам тужна вест: *промени светом!*

У овим тренуцима неочекиване жалости остављамо за најближу прилику оне живота, рада и значаја овог великог Србина, а сада се у најискренијој тузи опраштамо с његовим земним остацима:

Збогом, учитељу! Вечан ти помен и слава!

М И Р А

— НОВЕЛА —

написао

П. Ј. ОДАВИЋ

Небо је било превучено сивим, непомичним облацима. Под снегом, студеним покровом, изгледало је као да је читава природа заспала мртвим сном. Некадања весела, плодна поља, са којих се непрестано песма и цвркул ди-
зао, била су као преплашена и дрхтала су кад би и нај-
слабији ветрић зашустао у оближњој, оголићеној шуми,
и повијао премрзле стрелике. И оно мало знака живота
што се осећало пољем, оне иране и гаврани у својем
громом лету, крештање сврака, пиштање сеница, било је
тако слабо, скоро болешљиво, да је намерника који би
туда прошао невољно подсећало на последњи, бесвесни
шанат самртника, и нејасна слутња спуштала би му се
на душу.

На западу назирало се бледо руменило и сутон се
почео да спушта.

У једној омањој кући у пољу, недалеко од града
Н., у топлој соби седео је крај прозора младић један од
својих двадесет и нешто година, и замишљен гледао на
поље. То је био газда те куће, неки Ђура Станић, свр-
шени великошколац.

До скора је у ту кућу долазио само преко лета,
за време школског распуста; али од пре неколико дана
беше дошао да ту стално остане. Био је једини син у оца
и дошао је, управо вратио се кући, да заузме место ста-
решине, пошто му је отац пре тога умро. Код куће су
га дочекале две удате сестре које су се оцу и нашлае у
последњој болести његовој и сахраниле га. У очевој кући
остале су и по сахрани да дочекају њега, свог јединога
брата, и да му се нађу у првим данима самоће и жалости.

Био је тужан тренутак када је Ђура ступио у кућу.
Сестре су га миловале и љубиле као своје дете, јер су
у својој жалости њега као најмлађега највише жалиле.
Он ни матере није запамтио, па је ето и оца изгубио
овда, кад му је тако потребан био. Осећале су да ће њих
две ипак лакше тугу подносити, јер имају децу, имају
кућу, имају мужеве своје, ал' он... он ће бити сам, а
веома је осетљив и нежан је син, то су оне врло добро
знале. У кући је, истина, било слугу: два вредна и до-
бри младића, и једна старија жена — баба Марта која
им је већ одавно била у кући, и кућу водила у последње
време; ал' ипак сви су му они туђи па ма колико га
водили. С тога, кад је већ дошао дан да се крећу кућама
својим, с тешким се срцем растадоше од њега, и при
растанку напоменуше му, како би требало да се што ско-
рије жени, јер знају да би му то исто и покојни отац
рекао, само да је могао предвидети да ће га тако из-
ненадно самог оставити у толикој кући. Он им на то
није ништа одговорио, а кад већ беху отишле, ушао је
у своју собу и дуго је и горко плакао.

После тога прошло је неколико месеци. Био је не-
престано сам и тужан. Те тужне осећаје развијала је и
одржавала у многим баш та кућа њихова, која је сама
по себи била једна читава поема. Какви се све догађаји
нису морали догађати у њеним зидовима, помишљао је
он, а најразличније слике низале би му се пред очима.

Па и тога зимског дана, седећи крај прозора, ми-
слио је о својој прошлости, и с тога био је суморан и тужан.

Сунце је већ било село и мрак је почео бивати све
гушћи, кад се стајом, што је водила поред његове куће
тамо на друм, појави нека женска прилика. Док је још
била мало подаље од њега, није обраћао пажњу на њу,
али после извесног времена поглед му се задржа на њој.
Ишла је тако лагано, да му се чинило као да се и не
миче. Њему то дође чудновато и с удвојеном пажњом
поче је посматрати. Била је сирото обучена, глава јој
беше увијена у шал, на ногама јој беше стара обућа,
преко једне руке имала је завежљај, а обе шаке била је
скрила у крајеве од шала који јој беше унакрено везан
преко прсију.

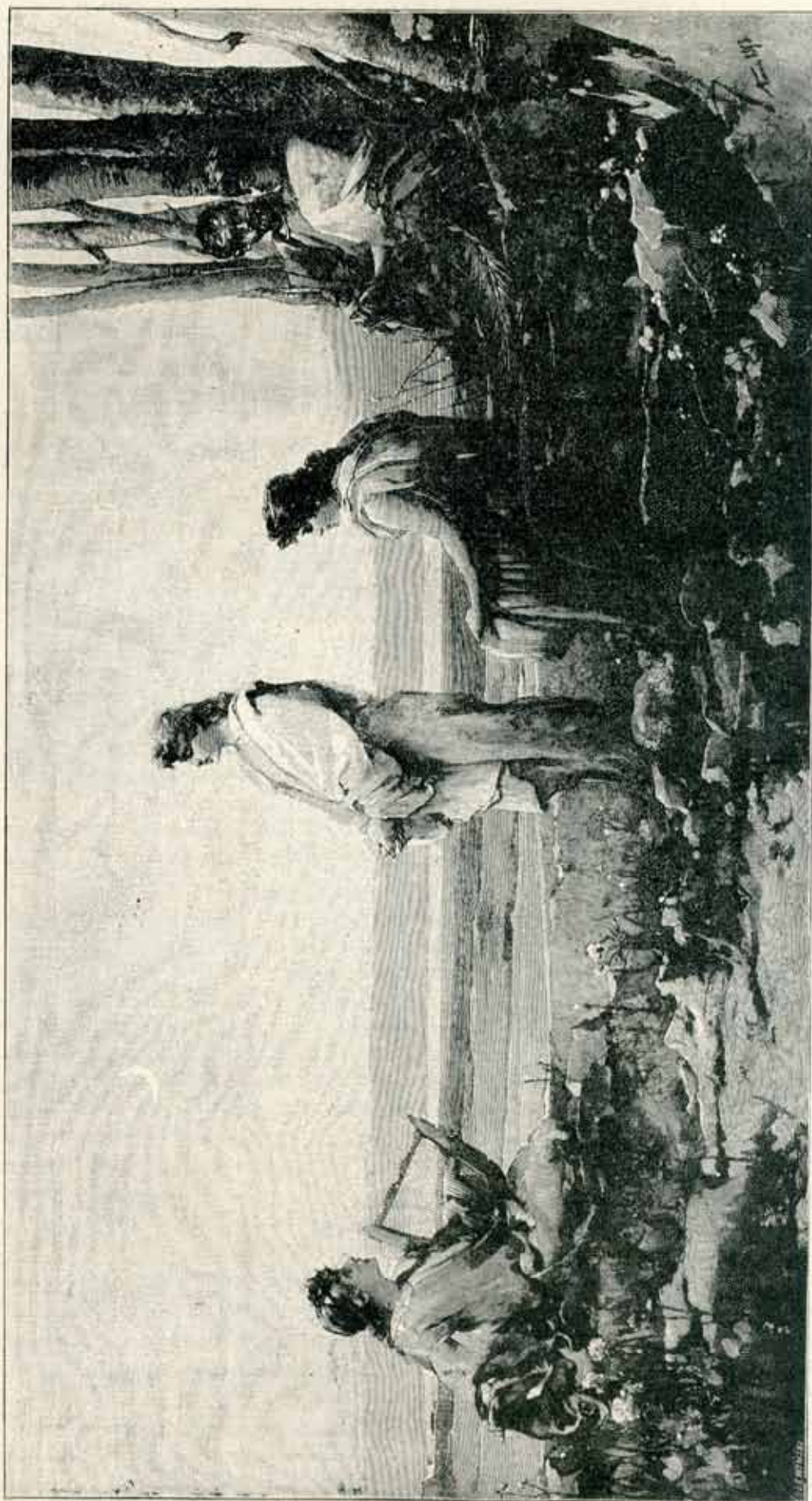
Кад је била према његову прозору стаде као да пре-
мишљаше о нечем, па онда приђе једном дрвету, наслони
се на стабло његово, лицем кући окренута. Њега није
видела, јер је од хладноће била згрчена, а поглед јој је
био оборен. Још док се приближавала његовој кући, чуо
је и лавез својих паса који су се придруживали оста-
лим псима, што су је редом испраћали поред својих дво-
ришта; али кад се она заустави пред кућом, један његов
пас истрча на вратнице, и лајући поче је облетати. Он
је знао да тај његов пас хоће и да уједе, па једно с тога
а друго што је био потресен њеном бедном појавом, брзо
отвори прозор и викну пса. Пас одмах умуче, врати се,
па кад је прошао кроз вратнице поче поново да режи.
Тад и она диже главу и погледа га. Била је млада и
слаба. Лице јој је било увехло и измучено, и ма да јој
се уморне очи једва кренуше према њему, ипак тај њен
поглед беше тако дубок и тако је нем много говорио, да
њега у топлој соби језа прође, па не премислајући даље
викну бабу. „Марта“, рече јој: „извиђите, Бога Вам, па
уведите у кућу једно бедно створење које је ето на пољу,
да не би испред наше куће скапало од зиме. Хај'те, хај'те,
пожурите се“...

Кад јој је баба пришла, метнула јој руку на раме
и позвала је да пође с њом да се угреје, видела је да
јој сузе капљу низ образе. Старици је то већ било су-
више, па како је видела да је млада, ухвати је око паса
и благо јој рече: „Хајде, хајде, дете моје, да се мало
згрејеш, да се мало снесиш, јер ћеш пропасти ако и
даље будеш ишла. А и поћ је, куда ћеш тако слаба и сама?“

Не одговарајући ништа, она се полако крену и пође
с бабом. Ноге су јој клецале, да се једва држала на њима,
и сва је дрхтала као у грозници.

Кад уђоше, баба је уведе у кујну. Посади је мало
подаље од огњишта, па онда и сама седе недалеко од ње;
узеде плетиво које је лежало на столу, и које је јемачно
мало пре тога оставила, па поче плести. Висе стола,
окачена о зид, висила је проста лампа и бацала слабу
светлост по кујни. Баба, ћутећи, исплете читаву једну
иглу, па онда, пошто је неколико пута, онако испод ока,
погледала на сиротицу, као накашља се и запита је: „Ти
си у град хтела, је ли?“ — „Јесте“ одговори она, а ви-
лице су јој још дрхтале. — „Да тражиш себи посла?“
„Јесте“. — „Па ниси могла даље, није ти зима дала?
А кад си пошла од куће?“ — „Ја немам своје куће“
одговори она и обори поглед.

Баба је погледа: „Зар никог свога немаш? Сироче
си, је ли?“ — „Нисам сироче“ одговори она: „живи су
ми родитељи.“

ВЕЧЕРЊА МОЛИТВА (сликао Ф. Јаурко).

Баби тај њен одговор дође чудноват, па пошто остаде мало замисљена, запитала је: „Јемачио су ти родитељи стари и сироти, па не могу да те издржавају?“ — „Нису баш ни стари ни сироти.“ — „Па чудо си онда отишла од њих?“ — „Тако је требало да буде.“ — „А одакле си?“ — „Из далека.“

Баба ућута. Наже се над рад и поче премисљати. Пре свега, та туђинка сиротица, просјакниња, радница... шта ли је? дође јој сумњива, и за то с неповерењем поче гледати на њу.

„Ко зна, какво је то створење“ мислила је: „које поред живог оца и матере тумара тако по свету. Стала пред кућом, згурала се, направила се као да се мрзне од хладноће, удесила да је господар види, па да је, дабоме, као сваки милостив човек, пусти у кућу да се мало угреје; па сад, кад је све то лепо постигла, разгледаће кућу, видеће где шта стоји, где су врата, где прозори, где је слаб зид, па ће после онет сасвим мирно да оде; а ми, ми ћемо после неколико дана несумњиво имати допове у кући... То је, никако друкчије! Њу је морала нека допоска дружина послати. Чули јемачио да је ово богата кућа, па к'о веле биће пара као кише. А, дабогме, ако им се у томе когод успротиви, они ће га...“ Ту баба у мислима као превуче руком преко грклана, што је требало да значи, да ће допови тога који им се буде успротивио, и заклати; и онет овако испод ока поче погледати на сиротицу.

Она је и даље мирно, скоро непомично седела. И како јој је поглед био оборен, то је баба могла посматрати а да је она и не примети. И јемачио с тога, што је непозната тако жалосно изгледала, што је дуже гледаше, баба је све мање веровала својој тако брзо никлој претпоставци, да је она члан какве допоске дружине. „Не, не варам се: није могућно да је ово слабо створење тако покварено,“ мислила је даље баба, и дође јој жао што је тако што могла и помислити. „Она, види се, има својих мука; али зар мора за то бити рђава? Па баш и ако је оставила и оца и матер, ко зна за што је она то урадила?! Никоме није стало до тога да се драговољно мрзне као што се она ето мрзнула...“

Та је мисао поново разнежи према непознатој.

— Како ти је име? запитала је.

— Мира, одговори она.

— Где, како необично име! А колико ти је година?

— Сад ми је пуних двадесет.

— Не би човек рекао, продужи баба: Изгледаш много млађа. А зар ти је још хладно, кад се тако грчиш?

— Није, мало сам се угрејала.

— А ти онда скини тај шал с главе. Сад смеш ближе прићи огњишту. Хајде, угреј се још мало, па ћу ти онда дати да једеш, јело ће те још највише угрејати.

— О, и ја мислим, рече сиротица. Верујте, од јутрос ништа нисам окусила. — Рекавши то послушно скиде шал с главе, па онда из оног завежљаја што је носила, извади чешаљ и мало зачешља косе.

— А ти онда ходи; седи за сто, па ћу ти одмах дати да једеш. — Ту баба извади из једног орманчића нешто меса и сланине, одсече велико парче хлеба и стави пред њу.

— Ето ти, па се прихвати мало. Само немој нагло јести, једи полако; па ако ти буде мало ја ћу ти још дати.

Кад Мира седе за сто и поче јести, баба је с удвојеном пажњом посматрала. Тек кад скиде шал с главе,

баба виде колико је лепа и нежна, и како мало личи на обичне раднице и слушкиње. Руке су јој биле мале и чисте као у какве господске кћери, а руке јој дотле није могла видети, јер их је Мира непрестано држала у шалу. Кожа на врату била јој је бела и нежна као у детета, а плава коса чиста као да је била прана у очи тога дана. Имала је високо, паметно чело; обрве су јој биле као уписане, а очи тако благо гледале, и у опште тако је мало личила на радницу, да се изненађена баба не могла уздржати а да је не запита:

— Ти не служиш одавно, је ли? Од скоро си пошла у службу?

Кад је то запитала Мира, за бабу се није могло рећи да је почела поново сумњати у њу, али лепа глава Мирина и њене мале и нежне руке изненадиле су је, и она је, као што би у осталом и свака друга на њезину месту, била веома љубопитна да што више сазна о њој, па је за то и питала тако.

— Од скоро: тек је месец дана, одговори Мира.

— Па ти се ту, где си служила, јемачио није допало, па си пошла да тражиш боље место, продужи баба: И ја мислим да ће ти у граду бити боље. Град је велики, па можеш наћи посла каква год хоћеш. А какав је управо твој посао?

То питање као да мало збуни сиротицу.

— Па... ја знам да кројим, знам да шијем, да везем, да плетем, па онда... па онда добра сам куvariца, а мислим да би била и добра собарица, и за то бих највише волела да ступим у какву добру породицу, где бих драговољно све кућевне послове радила. По природи таква сам да бих се саживела са каквом добром породицом, да бих их све волела као да су ми рођени, и да бих све што је њихово чувала и пазила као да је и моје.

Говорећи то помало је јела.

У том врата се од куће отворише и уђе господар, младић који је до мало пре седео крај прозора меланхоличан због тужних усномена. Седећи у својој топлој собици, у мислима је пратио оне снажне нараштаје који су некад пуни енергије живели у тим истим зидинама и радили земље своје молећи се Богу, искрено верујући у њега, јер веру њихову није мрчила ни најмања сумња, — а којих више нема. Њих је, дакле, било само за то да буде њега, nestало их је да би њему места учинили. Али то је и сувише места за њега. Он је слаб, он се боји толике одговорности, јер осећа да нема у себи оне потребне мушке одлучности својих предака.

Скептицизам новог друштва, као и у многим другима, и у њему је био покидао све оне здраве клице што их је био наследио од својих старих, и сумња га је тако рећи спутавала.

Кад је после тога мрак сасвим пао, њега поче и неки страх да обузима.

Мира је седела за столом и довршивала оно парче хлеба. Кад чу да неко уђе, осврте се, па како њега угледа одмах се диже.

Он за мало застаде. Онако на први поглед, без сумње, учини му се невероватно, да је то она иста просјакниња, коју је мало пре тога гледао како погурена и изнемогла дрхти од зиме.

— Чија си ти, и куда си пошла тако сама ноћу? запитала је, а у души роди му се сумња: да се с њом мора нешто необично дешавати.

Она му одговори исто што и баби.

— А јеси ли била који пут у граду?

— Нисам.

— Па знаш ли, да ће за тебе младу, младу и лепу, додаде промењеним гласом, бити много тешкоћа у велику непознату месту?!...

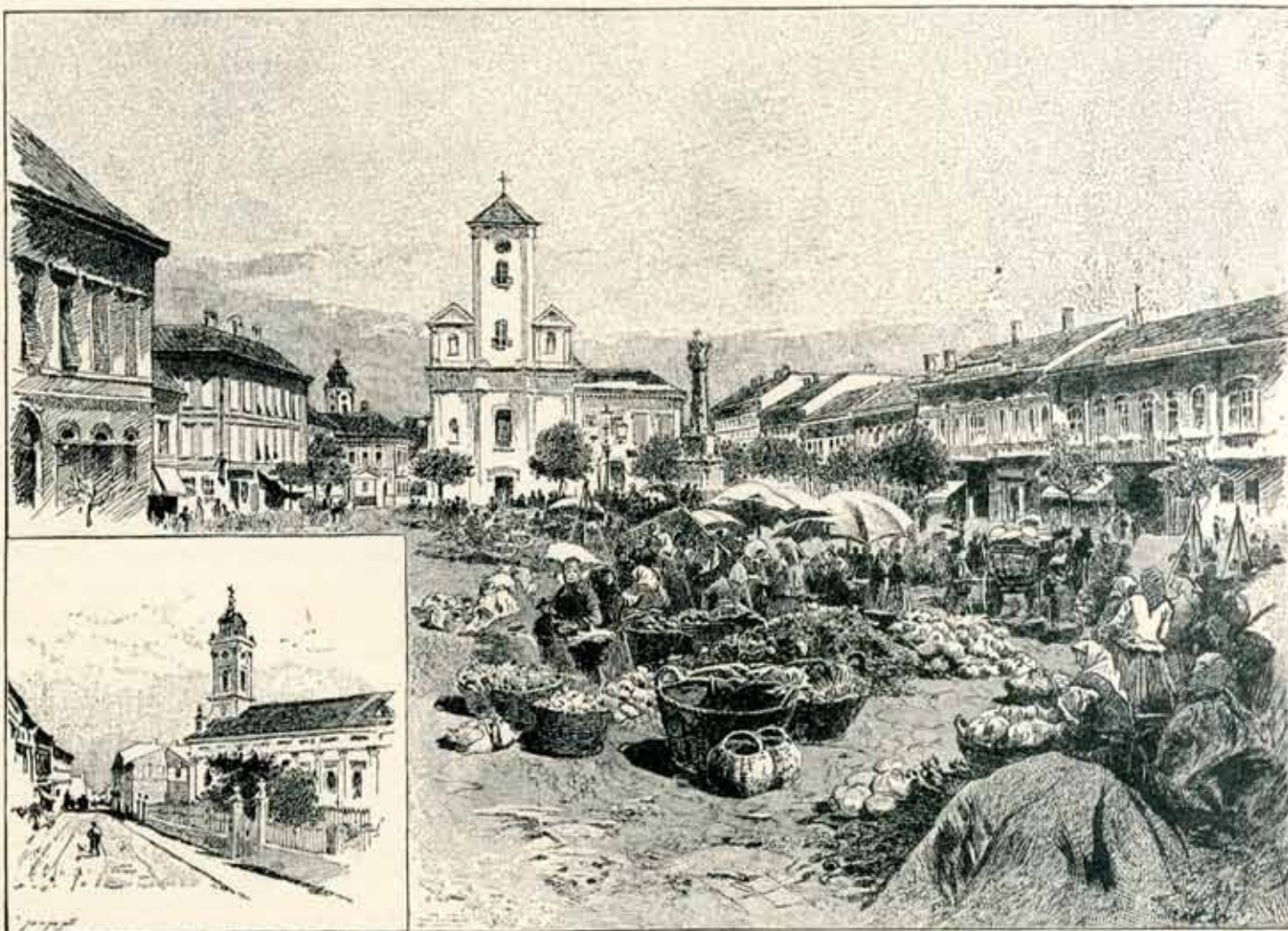
— Ја то добро знам, одговори она, али шта да радим?! Треба ми живети. Никога свога немам, па ако сама себи кору хлеба не зарадим, нико ми неће дати.... Ви сте били добри па сте ме примили у своју кућу, и, ко зна, можда ме избавили од тога да се ноћас не смрзнем на друму и да ме пси не поцепају.... То не би сваки урадио.... У осталом ја не бих до овога дошла да нисам имала рђавог сапутника. Два дана путовала је са мном једна девојка мојих година. И она је такође ишла овамо да тражи себи посла. Била сам се здружила с њом

И младић и баба били су, сваки на свој начин, потресени њеном кратком причом. Баба је у њој жалила сирото дете коме је било суђено да се, остављено само себи, потуца од немила до недрага и испашта сву горчину таквога живота.

Младић пак био је више потресен самом њеном појавом. „Ова девојка није радница“ мислио је: „то се по свему види. Само шта је? Зашто неће да каже чија је и одакле је; зашто то крије?... Ко зна, можда су је од куће отерали, можда је учинила какво рђаво дело!... Ал' она изгледа тако добра, племенита; поглед јој је тако благ....“

Те мисли и оне што је премисљао тог вечера седећи крај прозора учинише, те, и не премисљајући много о свом предлогу, предложи јој да, ако хоће, остане код њега,

— Видиш, рече јој: баба је већ остарела и тешко

ТРГ У НОВОМ САДУ

с тога, што је њој, како ми је причала, град био познат. Али варала ме је. Два дана и две ноћи претварала се и ја сам јој веровала, а ноћас, ноћас ме је и покрала. Однела ми је и оно мало пара и хаљина што сам имала, тако, да ми је остало само ово што је на мени.... То ме је јако потресло, па како ме је била срамота просити, то сам скоро трчећи ишла само да за дана стигнем у град, да бар парче хлеба себи зарадим. Ишла сам читавог дана; али недалеко од ваше куће снага ме сасвим издаде. Изгледало ми је да ми се крв у жилама почела ледити, и ко зна шта би било са мном гладном и премрзлом, да ме ви нисте примили....

Све то изговорила је на такав начин и таквим гласом да се није могло сумњати у истину њених речи.

јој је да сама свршава све кућевне послове, — нису јој више године за то. Остани, па ћеш њој помагати.... Код нас ти неће бити рђаво. Хоћеш ли?!...

— О, зар ме још питате? рече она.

— А ти онда остани, продужи он, и на ту помисао обузеше га осећаји неког задовољства. „Ти добро чиниш“ мислио је: „и твоја стари водели су сиротињу, па треба и ти да је водиш.“

Али тога мишљења није била и баба Марта. Ма колико да је жалила Миру, чинило јој се, да је то сувише лакомислено од њеног младог господара, да тако, без икаквог размисљања, прими у кућу непознато лице.

Како је баба била и сувише простодушна и поштена,

то није могла те своје мисли прикрити и Мира их је одмах уочила, па с тога, кад остадоше саме, рече јој:

— Бојим се, да ви не мислите добро о мени, да ме не држите можда за рђаву, али уверавам вас, да писам рђава. Причекајте само мало па ћете се уверити.

Па онда, пошто баба ништа не одговори на то, додаде: Ја писам научила да тако говорим о самој себи, али видите, бојим се, да ма ко има због мене непријатности... Нарочито би ми било жао да ви будете нерасположени...

— Добро, добро, рече баба мало љубазније и као верујући јој. Видећемо каква си. Само хоћу ово да ти кажем: ако будеш добра и на свом месту, ми ћемо те назити и биће ти добро; али ако мислиш да не можеш бити добра, вредна, послушна, поштена, једном речи: де војка на свом месту, а ти одмах иди на му кажи хвала и иди од куда си дошла... Ето ти, додаде после кратке почивке: па се сад управљај.

— Добро, сасвим мирно одговори Мира.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

КАСАБАЛИНКЕ

МОМ ЈАРАНУ, ДОСТУ И АБАВУ

Ј. Бавићу.

Нисмо истом од лани јарани
већ се знамо одавна, из близа,
од допатања, клиса и пириза.
Стог големи сад ти замет спреми,
да прегледаш „Касабалинке“ ми...

Имена им ич нас се не тичу:
ти ћеш ласно анлаисат причу:
кад се сјетиш, како по смо, чили,
по ваздуху дане лаф лафиле,
по ваздуху зидајући куле
и ружећи установе труле;
ил комшије на мухавет звали,
па по гдјеком мачку раздирали,
св'јету кану шили и кројили,
и макоузи још по једну пили;
ил одали по каранфиљ-мах'ли,
свидисали и ашиковали
и фесове на нос намицали;
кад ти пане на памет биг тана,
гдје ми мисли ничу и замичу,
ти ћеш ласно анлаисат причу!

1. Љевша.

По често сам прошо оном џадам,
погледајућ у пенцере крадом,
да је видим — барем до појаса...
Ал ни Љевше, ни од Љевше гласа!
Не виђа се ништа са сокака
од њезиних густих муневака. —
Ама јуче жеља ме превуче,
те кроз славу провирим тарабу;

Под довама за Ђерџефом сјела,
чем-чеврму истом испочела.
Виде јој се руке и терзуче;
у шалваре сакрили се краци;
низ плека јој пали улетљаци,
поспустаила помаоке праве
(од косе јој не види се глава);
засукала уз руке рукаве
(вјеље су јој руке од рукава);
па по платну везла грану златну,
пунила је тифтиром и свидом,

бола иглом одовдо и доли,
кд да броји „воли, ил не воли“.

А ја у мал што с ума не шену,
гледајући у јечерму џену:
испод врата пуно изрезата,
по порубу ситно окерата,
уз керицу шегит сува злата,
о обје стране изведене грање;
па се свуча једна с другом страном
су три пуца под жличницом самом.

Гледам у њу кд маче у жижак
а жеља ми жељу изазива,
и сто жеља истога тренутка
у једну се пусту жељу слива:
отпунит јој пуца од илеа,
макар умро за ше-шест декика!

2. Ђисера.

Нешто ми се у махали причу:
абавије а мелом је вичу.
— Извинада, пошље чок земана,
сретосмо се ја и Ђисерана.
Ја, каква је, допанула рана!
Има сјајна ова ока врана,
има пуне руке кд сомуне,
и на обје руке белензуче;
у рупци јој седеф-елнезана,
прељева се у све седам воја,
по седефу перје тице ноја.
Ал с' не виде од чемера густа
ни солуфи, ни лице, ни уста...

Итро очи оборила доли;
а ја пред њу стадох, па замоли:
„Ну, дина ти, тај чемер одгни,
да те видим, ти, амелу црни;
јами јашмак, то је само шала —
ја те знам још док си била мала!“
— Без г'јечи се цура размотала
од чаткије до жутих фирала.

Кад је спазих, љешну од уписа,
у пола се, болан, ванлиска,
стеже ми се у грелану сапа,

кд кад бих се напни безана;
и не знадох, кад крај мене мину.
Ма, гледајућ за њом у даљину,
и нехоте мисо ми се оте:
„Абаеије имају јој право!
Б'ли амел, ама ко га створи?
Да л бог драги, да ли црни ђаво,
ја ли неко од њих ова гори?!“

3. Азимина.

Кад је видим, нешто се застидим,
мучу мучим, кад јој се прикучим:
пламенице бију ми уз лице,
уз образе трици подилазе,
па се чисто топим од милина;
— асли ми је мила Азимица...

А и ова нешто дине брзо,
и њезини образи се пламе,
кадгода се примакне уста ме...
Не ће бити, да сам јој омрзо.
— В'ла, б'ла, и тако ми дина,
асли мене воли Азимица!

4. Алмаза.

Што си ми тако карли, Алмаси,
због те двије-три вијеле власи?
Ах, в'ка, б'ка, и сузе брише!
— Еј, срмо моја, в'ке њих више,
вите кд у мог богата грива,
вишалах, само нек си ми жива!

Не чупај косе, не чупај боја,
још си ти љевша од својих која,
не чупај, ј'на, кад не помаже!
Зар не знаш, како шех један каже,
„Кад ти се в'зела длака појави,
ти је остави с миром у глави,
а не чупај је, нека, нек вири —
јер мјесто једне више четири!“

Шта ти је стало?! Знаће се, ко си,
кад ти и белг легне по коси,

КАД ТИ КЉ ПАСНАЈ, ПО ГЛАВИ ПАНЕ,
КАД БИДНЕ ВИШЕ Б'ЈЕЛЕ ПО ВРАНЕ,
ПА КАД НЕ МОГНЕ КИЊ ДА ПОМОГНЕ,
НИ ОРАШЧИКИ НИ КАРА-БОЈА,
ТЕПАЈУ ТИ: „ДЕРМЕНЏИКО МОЈА!“

5. Хаџа.

Ух, ПОКРИ СЕ, НАЗО, ОЧИЈУ ТИ!
ЖАЛИ МИ СЕ У ТЕ ПОГЛЕДУТИ:
ЈАЗУК, ЈА'НА, ШТО ВРЕМЕНИСТОСТ КВАРИ,
— ЗА ТОБОМ БИ ГИНУЛИ БЕЂАРИ!

НОС И ЧЕЛО, ВРАТ И КОСЕ СВИЛА,
УСТА, РАЖЉУБ, ПОДВОЉАК И БРАДА,
ОВЕ ТИ ПРИЧА, ДА СИ ДИВНА ВИЛА
БИР ВАКТИЛЕ, ДОК СИ ВИЛА МЛАДА.

АЛ НЕ СЛАВЕ ТИЛИСУМИ ПРАВИ:
Б'ЈЕЛЕ РУКЕ, ОБЛЕ, ОКНИВЕНЕ,
И ОБРВЕ ЛАКО ПАВУЧЕНЕ,
И ШЕЈТАНСКЕ ОЧИ ТИ У ГЛАВИ.

ТОГА ТРОГА ЈАШМАК НЕ УВИЈА,
ПА ХЕСАБИ ОВАКА АЏАМИЈА,
ДА СЕ ПОД ТА ТРИ ЧОВЕ АРШИНА
КРИЈЕ МАКСУМ ОД ПЕТНЕСТ ГОДИНА.

И ЈА СЕ ЗА ЧАНКУН-ОДОМ ТВОЈИМ
ОВАЗИРЕМ, ЗАСТАЈЕМ И СТОЈИМ,
— ПА КАКО ТИ, АМАН, НЕ БИХ КАЗО:
УХ, ПОКРИ СЕ, ОЧИЈУ ТИ, НАЗО!

6. Шемса.

ЈА САМ, ШЕМСО, ОТКАКО СЕ ЗНАМО,
ЈЕДНОМ ЦАДОМ ПРОХОДИО САМО,
А ДРУГЕ САМ ОБЛАЗИО ПУТЕ,
И ГЛЕДАО, СВЕ ДА ГЛЕДАМ У ТЕ;
ПА БИХ ИСТОМ КАНО РЕШЕДИЈА
РАЗМЕКШО СЕ, ИЛ КЉ РА'Т-ЛОКУМЕ,
КАД БИ КАДГОД ИСПОД ТИХ НОВИЈА
ПОГЛЕДАЛА УМИЉАТО У МЕ;
КАД ДРУГАМО ГЛЕДНЕШ, МЕНИ КРИВО,
ПА БИХ ОНДА ЧЕСТО ЗАПИТКИВО:
ИМА ЛИ ТИ ИКО МЕНЕ ДРАЖИ?

ДНА ТИ, ШЕМСО, КАЖИ!

Беч, 1900.

АМА, ШЕМСО, ТО ЈЕ БИЛО ДАВНО. —
ГОДИНА СЕ НАМИРИЛА РАВНО,
КАКО НИШТА ГОВОРИЛИ ПИСМО,
НИ ПИСАЛИ ЈЕДНО ДРУГОМ ПИСМО,
КАКО ЈЕДНО ДРУГОМЕ НЕ РЕЧЕ:
„СЛАМ-АЛЕЋ“, А НИ „ДОБАР-ВЕЧЕ“,
КАКО ЈЕДНО ДРУГОГА НЕ ТРАЖИ...

А ЗБОГ ШТА, ШЕМСО? КАЖИ.

ДА Л ДУШМАНИ ВЕЈАДОНЕ МАНИ
СРЕЋНИМ ДВЈЕМА ТИЦАМА НА ГРАНИ,
ПА ГАТАШЕ И ЧИНИШЕ ЧИНИ?
ИЛ ИХ МИЛИ РАСТАВИШЕ ЊИНИ
ИЗ НЕКАКВИХ ЂОРАВИХ РАЧУНА,
ИЛ ЈОШ ДА ИХ ПИТАЈУ ИЗ КЉУНА?
— СВЕ БИХ САТРО, ШТОГОД ИМА ЖИВО,
ТОЛКО МИ ЈЕ НА САВ СВИЈЕТ КРИВО;
СВЕТЕЊИ СЕ СВЕКОЛИКОМ ЊЕМУ,
СКУПИО БИХ ОРДИЈУ ГОЛЕМУ:
У ДАХИРИ ЧИТАВ МИЛЕТ ВРАЖИ —
САМО МИ, ШЕМСО, КАЖИ.

АЛ ЧЕМУ БИ И ОНИ ПРОПИШТО,
ШТО НАМ БИЈЕ НАТРУНИО НИШТО?
НЕК ЈЕ САМО ОВОМ ПРЕМА ГЛАВИ,
КО НАС ДВОЈЕ РАЗДВОЈИ, РАСТАВИ;
ЗБОГ ЊЕГА ЋУ СКУПИТИ ДАХИРУ,
ПА ЈЕ ВИШЕ РАСТУРАТИ НЕ ЋУ:
НЕК О' ШЕЈТАНИ ОКО ЊЕГ ОКРЕЋУ,
НЕК НИ САТА НЕ БИДНЕ ПА МИРУ;
НЕК ЗНА АРСУЗ, КО СЕ С ЊИМЕ КАЖИ!

САМО ГА, ШЕМСО, КАЖИ.

АКО Л ПИСУ КРИВИ ДРУГИ САМИ
У ЧИТАВОЈ ОВОЈ ЗАВРЗАМИ,
ИМА Л НИШТА КРИВИЦЕ ПРИ ТЕБИ,
ОНДА КУКОМ ПО ЛЕДУ ЗАГРЕБИ:
ДА ТЕ ВОЛИМ, ЈЕШИЛ-ЧАМЕ ВИТИ,
И ДА ЂЕМО НИЋАХ УЧИНИТИ.
ПА ТО ЧУВАЈ КЉ ОЧИ У ГЛАВИ,
ЛЕД УЛАДИ, ДА СЕ НЕ ОТКРАВИ,

ЈЕР, ЗАНАМТИ: БИР СЕ ЗАГРЕБ ЗЕРНИШЕ,
ОНИ ЧАС ТЕ НЕ ЋУ ВОЉЕТ ВИШЕ!
— АМА ДА ТЕ ЂАВЛИ НЕ НАВРАТЕ,
ДА МЕ ВАРАШ, КАД СЕ ОДГОВАРАШ,
ЈЕР ПО ВАКТУ СВЕ СЕ ТАЈНЕ ЧУЈУ.
КУКУ, БОМЕ, ОНДА ОБАДВОМЕ!
— — ТИ МИ ЗНАДЕШ ТАБИЈАТ И ХУЈУ,
А ЗНАШ, НОГЕ КАКВЕ СУ У ЛАЖИ,
СТОГ ПРАВО, ШЕМСО, КАЖИ!

7. Милоша.

ЗНАШ, МИЛОШО, — НИСИ ВИЛА МАЛА —
ЗНАШ ЛИ, КАД СИ — КАКО НЕ БИ ЗНАЛА! —
У НАРАМКУ МОМ ОБАМИРАЛА?
ЗНАШ ЛИ, КАД СМО ЉУБИЛИ СЕ Н'ЈЕМО,
ОД НЕМОЋИ ДОК НЕ ЗАДРШЋЕМО?
— КОЛИКО СЕ ВОЉЕСМО НАС ДВОЈЕ,
ЈА НИ ПОНАЈТАЊЕ ТАЈНЕ СВОЈЕ
ИСПРЕД ТЕБЕ НИСАМ КРВО —
ФИТМИЈО!

ЗНАМ, КАДГОД СМО БИЛИ ЗАГРЂЕНИ,
И ТИ СИ СЕ ЗАКЛИЊАЛА МЕНИ:
ДОК ТИ Б'ЈЕЛА ЦИГЕРИЦА ДИШЕ,
ДА БРЕЗ МЕНЕ БИТ НЕ МОРЕШ ВИШЕ.
ПА САД? ЗАР СЕ ВЕЋ ЗАБОРАВИЛО,
ШТО ЈЕ ВЕЛО МИЛО НЕКАД БИЛО?
АСЛИ ТИ ЈЕ ДРУГИ МИО —
ФИТМИЈО!

А ЗНАДЕШ ЛИ, КАД СМО И ЈА И ТИ
ЈЕДНО ДРУГОМ ОБЕЋАЛИ: БИТИ
ЈЕДНО ДРУГОМ СВЕ И ОВА НА СВИЈЕТУ,
КАНО ПРВИ ЉУДИ У ЦЕНЕТУ?
ДА ЈЕ СРЕЋЕ, ТАКО МИ МЛАДОСТИ,
ТВОЈЕ ОЧИ БИЛЕ БИ МИ ДОСТИ,
ТВОЈЕ БИЋЕ МЕНИ РАЈСКО ПИЋЕ,
ТВОЈЕ КРИЛО СВЕТИЊА БИ БИЛО!
АМА ТЕБИ, ВЕЉКИМ, ДАНАС НЕ БИ
ДОСТА БИО ВУЉУК ЦИО —
ГОСПИЈО!

Е. д.

ЧУЧУК - СТАНА

БИОГРАФИЈСКА ЦРТА

ОД

ЈОВАНА ЂОРЂЕВИЋА

(СВРШЕТАК).

V.

Стана је живела у Хотину до 1842., више од двадесет година. Сестра јој Стојна, удовица Петрова, преуда се међутим за Недељка Спасојевића у Букурешту, где је и умрла око 1838.

Из Хотина се одсели Стана са својом и сестре Стојне децом 1842. преко Цариграда у Атини.

Још у почетку грчког покрета позајмила је Стана Хетерији знатну суму новаца, тековину првога свог мужа

Ајдук-Вељка, на 30000 дуката. Те је новце тражила Стана од грчке владе, и добила је одговор, да јој се не може платити у новцу, него ће се предложити скупиштини, да се њој и њеној деци даде пристојна накнада у земљи. Стана је и умрла, чекајући узалуд, да се овакав предлог пред скупиштину изнесе, а кћи јој се још и сад нада, да ће та ствар пред скупиштину доћи и повољно се решити.

Место те накнаде одобрена је Стани као Јоргаћевој удовици пензија од 145 динара месечно, коју је до смрти уживала. Оба њена сина, Милан и Александар, постану „почасни“ потпоручници у грчкој војсци.

Горка школа живота, кроз коју је Стана још у својим младим годинама прошла; двадесетогодишње становање њено у Хотину и чести саобраћај са многим отменим личностима; свест да су јој оба мужа били пријужнаци у српском и грчком роду и да су обојица славно погинули у одбрани свога народа; а уз то разне дужно-

сти и бриге породичнога живота скончане са ватреном жељом: у својој деци отхранили пријемнике очиних врлина и осветнике његове јуначке смрти; — све то скупа јакo је утицало на развитак и душевни преображај ове ванредне жене. Од опакe Амазонке постаде озбиљна, достојанствена матрона, од јуначког девојчета свесна, непоколебљива патриоткиња. Срце јој и сад беше пуно топлине, али са мање бујности; душа јој беше онај исти драги камен, само искуством и културом углађенији. У Хотину је научила грчки читати, писати и говорити, а осим српског и грчког говорила је још и руски, пољски и румунски.

VI.

Кад се Стана 1842. преселила у Атину, онда је краљ Отон већ у велике владао сам, али је уз њега још једнако била немачка влада, и скоро сва важнија чиновничка места беху попуњена Немцима Баварцима, који су Грчку као своју „провинцију“ сматрали и по њој се разматали. Њима су Грци били сурови, дивљаци, неспособни за виши духовни живот, па наравно и за државну управу. Није се чудити, што су Грци омрали на своје „културтрегере“ и што су желели том неспособном стању крај учинити. Незадовољство је расло из дана у дан.

Стана се с породицом настани у Хрисовергиној кући. У суседству је становао Јања Коста, стари капетан из рата за ослобођење.

Оништа струја незадовољства повукла је собом и Стану. Она је за то имала и личних побуда. Оно што је грчка држава њој и деци њеној на уживање одредила, била је врло незнатна и крајње несразмерна накнада за онолике жртве и губитке. Удовица првог грчког јунака живела је у престоници са 145 динара месечно у великој оскудици са својом породицом.

Али осим овога беше нешто, што је Стану још већма тиштало. Она је желела, да се у Атини подигне скроман споменик Јорјаку, и та јој се жеља никако не хтеде испунити.

У лето 1843. била је на аудијенцији код краља Отона, по свој прилици због тог споменика. Дошла је кући раздражена и незадовољна. Том је приликом пало и крупнијих речи.

Мало за тим био је чувени *Септембарски устанак у Атини* 3. септембра 1843. На челу устанка беху Калергис, Макријанис и Метаксас. Циљ устанку била је: да се странци (Немци) поотпуштају из државне службе, да се постави народна влада и да се сазове народна скупштина која ће изградити земаљски устав (синтагма).

Разумном руковођењу Калергиса и патриотизму грчке војске, која је одмах уз народне жеље пристала, има се поглавито приписати повољан успех тог народног покрета.

Али се у почетку није знало како ће ствар испасти. Бојало се да ће до великог сукоба доћи и да ће одна крв потећи.

Суседна кућа Јања-Костина беше једна од оних, где су се добровољци скупљали, где им је оружје дељено и фишеци раздавани.

Оба сина Јоргаћева била су међу првима, који се у добровољце уписаше. Стана им то није кратила. Као што некад чинише спартанске мајке, отпратила је и она оба своја сина и старијег сестрића међу устанике. Сваком је дала свој матерински благослов, свакоме је обе-

сила по једну амајлију око врата. „Мико“ — рекла је своје сестрићу обесивши му око врата крст који је некад Ајдук-Вељко носио, — „*буди уз моје синове, кад дође до окршаја, а особито ми пази Милана, и не одвајај се од њега, јер он је и сувише жесток. Ако падне рањен, гледај да га склониш с пута на страну, да га не погубе. А сад жајд' у име божје!*“

Тако је Чучук-Стана испратила оба своја сина, обе зенице своје. А зар се друго што и могло очекивати од Ајдук-Вељкове и Јоргаћеве удовице?!

VII.

У пролеће 1845. задеси Стану највећа жалост. Немила смрт покоси јој сина Александра у цвету младости.

Овај страшни удар необично је потресао нежну мајку. Сви се бојаху, да њен снажан дух не клоне под теретом ове грдне туге!

На погреб се искупила толика пратиња, какве нова Атина до онда још није видела. Од свуда се стекло мало и велико, да ода последњу пошту Јоргаћеву сину. Непрегледна гомила прекрила беше све околне улице. У кући самој све просторије беху испуњене отменијим светом, вишим официрима (негдашњим ратним друговима Јоргаћевим), многобројним свештенством, великодостојницима и вишим чиновницима, угледнијим грађанством и многим отменијим странцима. Међу осталима беше и стари Маврокордато, некадашњи борац за слободу Грчке и председник прве народне скупштине у Елидауру 1822., а до скоро председник министарског савета. Међу свештенством видео се и Поликарпо, архимандрит руске цркве у Атини, који беше дошао на пратињу са својим певчицима.

Стана је седела у другој соби. Пријатељи њени задржаваху је, да не прилази одру сина свога, да је призор тај још већма не растужи.

Време дође, да се тело на гробље понесе. Стана се дигне. У руци имахаше мали јастучић од зелене свиле. Она пође у другу собу. Пријатељи је стану задржавати.

— „Хоћу да се са својим сином опростим. Пуштајте ме к њему.“

Глас јој беше тих, достојанствен. Сви се уклоне на страну, а Стана приђе столу на ком јој је син лежао.

Лице јој беше мирно. Вихор туге беше већ преко њега прелетео. Мати је своје јаде већ изјадала, а сад је на јунакињу дошао ред да проговори.

Мртва тишина настаде у соби. Сви погледи беху управљени на мајку.

„Сине“ — проговори Стана гласом који није ни мало дрхтао — „*при овом расстанку требало би да понесеш дарак од своје мајке. Али мајка нема ништа да ти даде у својој сиротињи; него ће ти дати оно, што јој до сад беше највеће њено благо. Ево ти — и с овим речима маши се у зелени јастучић — ево ти прамен косе твога оца, који је изабрао себи гроб у илавом зраку, а мени ово поглао, да му капод подигнем гроб у слободној Грчкој! Врати му, сине, натраг овај прамен и кажи му, како су неблагодарни Грци према онима који су им слободу извојевали; кажи му да Јорјах још нема свога гроба у слободној Грчкој!*“

С овим речма метне Стана онај прамен косе своје сину под главу.

Није могуће описати дејство, које је ова неочекивана беседа произвела. Не, ово није Јоргаћева жена ка-

зала; кроз њена уста је проговорио геније Јеладе, проговорила је пробужена свест јелинског народа. Свак се осећао поражен овим јавним и заслуженим укором.

Беше то свечан, узвишен тренутак. Кроз дубоку тишину чуло се само по гдекоје тихо јецање.

У соби се находило неколико грађана са острва Керкире (Крфа).

Један од њих приступи Стани.

„Госпо, — рече јој — не дај да ова драгоценост оде под земљу. Дај нам тај прамен, или ма и најмањи део од тога прамена, а ми ћемо подигнути Јоргаћу достојан споменик у Керкири!“

„Хвала вам, пријатељи, на тој лепој понуди! Кад Јоргаћ овде није заслужио гроба, не треба га ни тамо!“

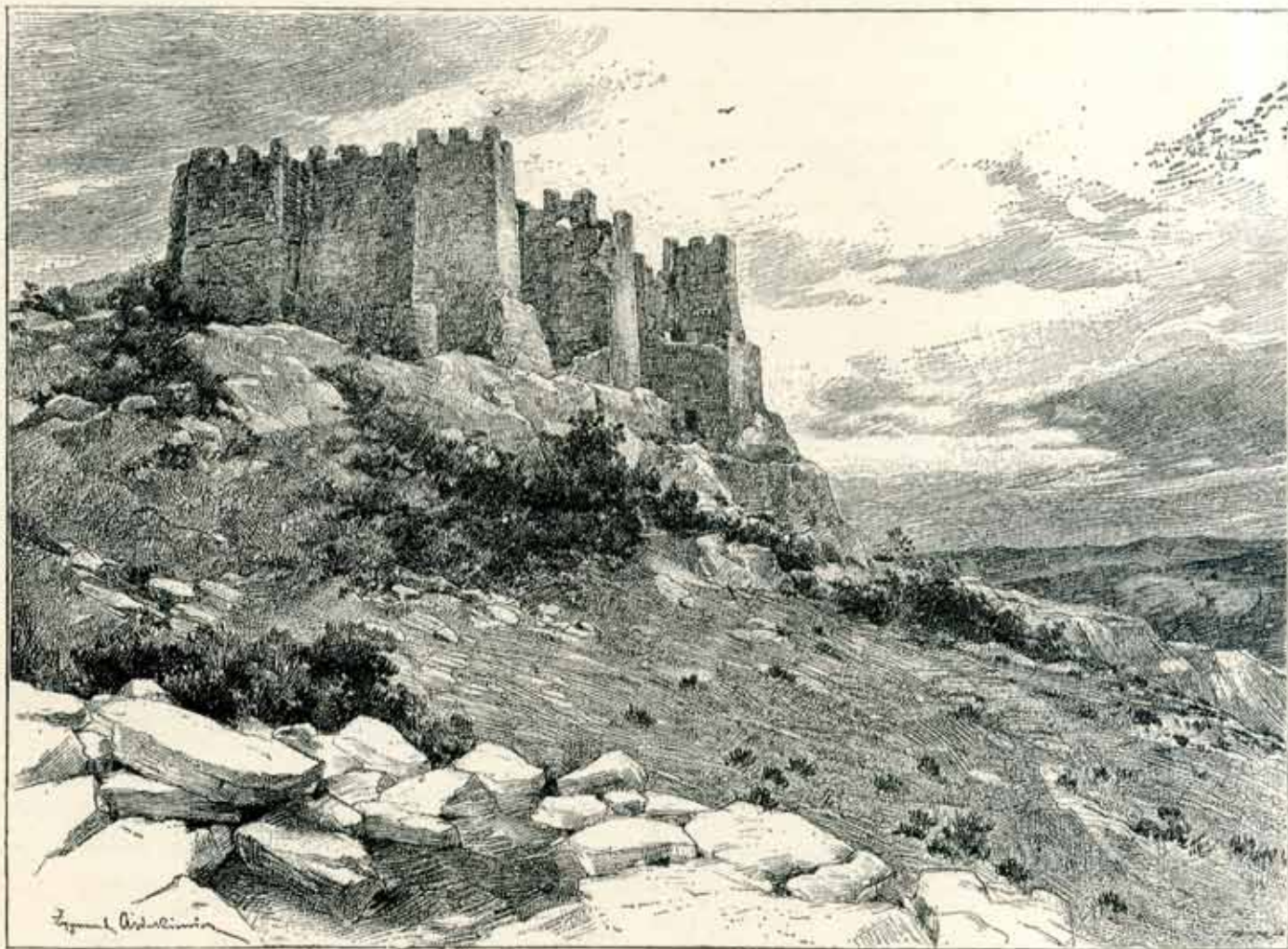
VIII.

Стана је била малена раста, с тога су је Турци и прозвали „Чучук“ — то ће рећи „Мала“ — Стана. У младости витка, у старијим годинама била се прилично раскрупњала, али јој је лице и онда било лепо и чисто.

Имала је звучан и пријатан глас. Милина беше слушати је, кад је певала српске песме, што је често и радо чинила.

У кући њеној највише се српски говорило, а сва су јој деца знала добро српски.

Била је милостива срца, отворена духа, искрена, досетљива, волела је шалу и кашто би се у шали коме и подменула. Ведрина и веселост њеног духа није је никад оставила. И у бедноти и сиромаштву знала је наћи себи и

РАЗВАЛИНЕ ШТЕПАН-ГРАДА КОД БЛАГАЈА (сликао Ж. Ајдукјевић).

И прамен се укопа с телом Александровим.

Виши официри у пензији, некадашњи ратни другари Јоргаћеви, носили су на рукама до гроба мртво тело младог јунака. Погребну песму „Свјати Боже“ и „агиос о теос“ појали су наизменце и грчки и руски певци.

Кад је пратња била близу краљева двора, изашао је краљ Отон са краљицом Амалијом пред пратњу, која је испред њих прошла. Тиме је и владалац одао последњу почаст сину Јоргаћеву.

Губитак сина био је последњи удар судбине у животу Станину. Њени дани теку од сада мирније и мирније, а година 1849. допела је вечити мир њеној напаћеној души. Умрла је навршивши педесет и две године свога живота.

својима утехе и задовољства. Често би у кругу своје породице устајала од сиромашног стола са хришћанском и философском изреком: „Ко је дао данас, нека да и сутра!“

Пушком је владала као прави војник, гађала је у нишан врло вешто.

Срце је јако вукло за Србијом. Заклела се да види земљу рођена и детињства својега. Често би с децом говорила о Србији, о њеним рекама и потоцима, горама и дубравама, шумама и виноградима. Тада би јој се лице зажарило, очи би јој почеле ватреније севати и за часак би из ње проговорила Ајдук-Велкова Чучук-Стана. „Да ми је, децо, само још један пут у мом животу, да видим Србију и да поживим неко време у постојбини, где сам се родила и детињство провела, бих се, мислим, из нова

подмладила.“ — „А шта би онда радила, мајко?“ упита је једно од деце. — „Наложила бих ватру у шуми,“ одговори Стана пола у шали, „на да се на њој пече прасе, а ја да певам и да пуцам из пиштоља.“

И умрла је сиротица, а та јој се скромна жеља не могла испунити. За такав даљи пут требало је не само воље, него и трошка.

IX.

Милан, син њен, био је права слика свога јуначког оца. Он је походио своју родбину овде у Београду за време руско-турског рата 1853. Има још људи који га се из оног доба сећају.

Милан је био војник и патриота у пуном смислу речи. Био је јахач, да му се ретко могло пара наћи. Војевао је као добровољац на Криту 1866. Још пре тога кад је с Гривасом и Хаџи-Петром био на граници Тесалије, горео је од жеље, да се једном отпочне општи рат с Турцима. — „Да ми је доживети — говораше он — да ми одавде, а Срби са севера ударе на Турке, па да се тамо негде на граници састанемо и рукујемо, те да им још из далека довикнем: „Добро јутро, браћо Срби!“

И он је умро некако пред први наш рат с Турцима, а не виде своју топлау жељу испуњену. Мир пенелу његову.

Кћи *Јевросима* још живи. И она жели да дође у Србију, да види колевку мајке своје. Шат јој се она жеља и испуни.

X.

С овим свршујем ове скромне цртице, посвећене спомену једне дичне, у своме народу мало познате Сркиње.

Вештије перо нека кадгод напише потпуни животни њен. Она је то и заслужила.

Ја сам дотле и покупио ово неколико података, да се не изгуби бар оно, што се о њој још зна и памти.

У доба кад нас надри-култура од свуда притискује и дави; кад се заносимо за оним, што је туђе, а немарно скрећемо главе од свега што је наше; у доба кад људи почињу мислити, осећати и радити као жене, — време је да се разнеженом и крижљавом нараштају нашем изнесу на углед жена која је мислила, осећала и радила *као човек*.

У доба кад је на вас, драге Сркињице, навалила туђа мода, туђ језик, туђ дух, туђи обичаји; кад вам се у млађане главе и млађана срца све већма и већма унија слатки отров модерних француских романа; кад вам и *наизмишљени* јунаци и јунакиње тих романа по који пут могу саучешће улити, по коју сузу из ока вашег измамити: — мислим, да ми нећете замерити, ако вам препоручим, да узмете у беле руке и ово неколико листића, да проучите из њих *прво* патње и *прво* болове, који су на дичну сународницу вашу навлакивали, и с којима се она целог века свог јуначки и победно борила, па да њеним примером још за рана снажите и челичите своја нежна срца, да у врви светског живота не клонете под првим ударима противне судбине, већ да се одважно и јуначки борите и побеђујете, као што је то и Стана чинила.

*

А сад мир пенелу твојој, врла жено, а вечити спомен имену твојој и у српском и у братоком језику.

Српска те је колевка одљубљала, а класична земља старих грчких јунака и мислилаца примила је твоје утрућене кости у своја хладна недра. Твој се прах меша са прахом Милтијадовим, Аристидовим, Сократовим, — са прахом толиких великана јелинских чија ће имена живети, док је људског рода на овој земљи. Дивна те дружина у своје коло прима!

Почивај мирно у тој светој земљи, у земљи културе и слободе, у земљи натоњеној обилном крвљу бораца и мученика за најсветије интересе човечанства!

Твоје име нека буде копча између два народа, који су погрешке прошлости своје дугогодишњим робовањем покајали, који имају сличну садашњост, а којима предстоји и срећнија будућност, ако их братска слога и љубав буде одушевљавала. Али ако би зла коб опет посејала међу нас семе раздора и неповерења, онда нека твоје име постане чаробни талисман, који ће нас опет измирити и на заједничку цел упућивати. *)

J. B.

АКВАРЕЛИ

IX

ПОКИСЛЕ КОЛИКЕ МАЛЕ, А ИЗ ГАРАВЕ БАЧЕ
КАО ЗМИЈИЦА ТАНКА ПЛАВИЧАСТ ДИМ СЕ ДИЖЕ,
СВАНУЛА НЕДЕЉА СВЕТА, А СТАРИ ДЕДА ТОМА
КЛЕЦАЈУТ И ТРЕСУТ ТЕЛОМ ДО ВРХА ЗВОНАРЕ СТИЖЕ,
НАД ЊИМЕ ОБЛАЦИ МУТНИ, А ДОЛЕ У МАГЛИ СЕЛО,
ГРОбЉЕ И ПУСТА ЗЕМЉА И НА ЊОЈ ЛИШЌЕ СВЕЛО.

И СТАРАЦ ЗАМБНИ ЗВОНО, А ЗВУК СВЕЧАНО, ТИХО
КО ТАЛАС ЗАПЛИВА СЕЛОМ ДОМЕЋ СЕ О ИЗВЕ МАЛЕ.
ЉУДИ СЕ ПОВОЖИО КРЕТЕ, А ЖЕНЕ У ЧИСТОМ РУХУ
СА ДЕЦОМ МОЛЕЋ СЕ БОГУ КАНДИЛО ПРЕД СВЕЦЕМ ПАЛЕ,
А ДЕДА ТОМА ЈЕЦА, И ЗВОНО ДРИЋУЋИ БУЧЕ,
КОЈЕ МУ ПОСЛЕДЊУ НАДУ ДО ГРОБА ИСПРАТИ ЈУЧЕ.

X

МРАЧНА ЈЕСЕЊА ПОК... ДУБОКА ТИШНИНА СВЕДА,
А ПОД ОБЛАКОМ МРАЧНИМ ВЕЗДУХ СЕ ЈЕДВА МИЧЕ,
И С ЛУЧЕМ ЧУНОВИ МАЛИ КО ЗВЕЗДЕ ПО РЕЦИ ПЛОВЕ,
РИБАРИ БАЦАЈУ МРЕЖЕ И ЈЕДАН ДРУГОГ КЛИЧЕ,
А РЕКА СТУДЕНА ЉУТИ КО ВИТЕЗ СТАРИ СЕДИ
У СВОЈОЈ НЕМОЋНОЈ РУЦИ КАД ОШТРУ ПАЛУ ГЛЕДИ.

А С ЧУНА ДОИГРЕ ПЕСМА: У ЊОЈ СУ СТРАХОТНИ ГЛАСИ,
КО ДА У ТИХОЈ НОЋИ ЗВОНОМ НА ПОЖАР ЗОВУ;
СА ОЧАЈНИМ СТРАШНИМ ТРЕСКОМ КО ДА СЕ ЗИДОВИ РУШЕ!
ЧУЈ, КАКО ПУЦА ПЛАМЕН У СЛАБОМ ТРИЧАНОМ КРОВУ...
А ЗАТИМ ЗВУЦИ СЕ ГУБЕ, ЧУЈЕ СЕ ТИШЕ, ТИШЕ,
КО ДА СТУДЕНИ ВЕТАР ПУСТО ЗГАРИШТЕ ВРИШЕ.

XI

МРТВО И ПУСТО ПОЉЕ СТУДЕНА КИШИЦА КВАСИ,
А ГРМ ОПАЉЕН МУЊОМ ЦРНИ СЕ СРЕД СУХЕ ТРАВЕ,
ТАМО ЧАБАВА ЧЕРГА, А ВАТРА У ЊОЈ СЕ ДИМИ,
И ВЕСЕО ЧУЈЕ СЕ ЖАГОР И ЦРНЕ СМЕЈУ СЕ ГЛАВЕ;

*) Податке ове саопштио ми је г. Михаило Спасојевић, рачуновођ Браз. Срп. Државне Штампарије, син Стојне, сестре Станине.

А крај врата се седи из села младић бледи,
Старици пружио руке, а она у длан му гледи.

И тихим започе гласом, наравши обрве густе:
„Видиш ли бразду ову што тврди длан ти ризе,
То је путања страшна којом ти живот проте,
Сваки се очај, суза овде дубоко крије“...
И вака шапташе тихо, и младић све више плаче,
А киша крупније осу и ветар духну јаче.

Д. Ј. ДИМИТРИЈЕВИЋ

Ја и моји другови (Милан Кујунџић, Лука и Љуба Каљевићи, Манојло Марић, Милутин Гарашанин, Михаило Стајковац и други) били смо у петом разреду гимназије, и у најкритичнијем добу младости. У нама се душа будила али уз њу и анимални инстинкти. Не давајући себи рачуна о своме душевном стању сви смо осећали да се у нама води борба између виших и нижих пожуда. Нико од нас није могао знати како ће се та борба свршити, нити ко ће се од нас приводећи небескоме а ко земаљскоме царству. Атмосфера којом су ђаци виших разреда гимназије београдске онда дисали, кругови друштвени у Београду, у којима се већина њих могла мицати, пре су слутили на победу земаљскога царства. Осим „Читаонице“ код Саборне Цркве нигде за нас младе ђаке није било каквог

ГОРЊИ ТОК РЕКЕ ДРИНЕ (сликао Хуго Шраммов).

К ЈУБИЛЕЈУ СТЕВЕ ТОДОРОВИЋА

Ако се донеста једнога дана буде писала историја српске образованости у другој половини деветнаестог века, и ако би та историја помињала Стеву Тодоровића само као вештака сликарског, та би се историја огрешила и о Стеву Тодоровића и о српску образованост. На сваки начин ја бих се огрешио о човека, коме више но ма коме другом своме учитељу, пријатељу и другу дугујем, кад не бих народу српском поменуо да је Стева Тодоровић бар на два нараштаја јавних раденика у служби српске мисли имао дивна и благотворна утицаја, да је он, и не спремајући се за педагога и не мислећи то икада да буде, у самој ствари био један генијалан и јединствен васпитач.

интелектуалног центра. Правог Позоришта није било, а позоришне представе добровољачких дружина, у којима сам и ја и по неки од мојих другова улоге примали, биле су испод сваке критике. У одсудноме моменту срећа нас је дивно послужила.

Почетком школске године 1857/58 једно после подне искуцало пет сати па се журно спремисмо да као обично из загушљиве школе јурнемо на чист ваздух на Калемегдану, кад Љуба Каљевић заустави целу школу да нам каже: да је онај Стева Тодоровић, који је пре годину дана онако лепо певао на концертима Корнели Станковића, сад настанио у Београду и да је вољан да обучава ђаке потном певању. Нас неколицина (сви које напред поименце поменух осим Гарашанина) пођосмо с Љубом к томе учитељу певања. Сећам се и данас свих појединости те наше походе Стеви Тодоровићу. У аплији

„Распопове“ куће на шанцу, неколико великих слезова са пурпурним и бледомодрим цветом. Под стрехом, која се на два стуба наслањала, млађи син Распопов Никола трља некакву плаву боју на мраморној плочи мраморним коначним стубићем. Уђосмо у једну доста узану собу с једним прозором који гледаше доле на Саву и преко Саве на земунске винограде и преко њих на сивонлави протег Фрушке Горе. По зидовима, тапетованим неком крмезном хартијом, пуно слика. Једна повелика слика неког красног старца с пуном проседом брадом и са црвеним плаштом по плећима, зароби моје очи. У једном крају црташе нешто старији син Распопов. Ближе к прозору стајаше сликарски наслон, на њему омалено платно, пред овим, са пастелом пуном живих боја, стајаше повишок, танкострук, вижљав млад човек, с узавим дугуљастим бледим лицем, с танким брчићима као да су од свиле, и густом црном косом која на позадини од главе беше расплетена тако да кажем у хиљаду коврчица. То беше тип једног елегантног Бечлије. Изгледао нам је тако необично, тако стран, тако отмен, и опет тако симпатичан. Узе штимовку и по њој нам огледаше гласове. Беше њима задовољан. Тада ја, добив на путу из школе до Распопове куће тај задатак од својих другова, запитах смерно и не без записивања, колико ће нам платити месечно за то што ће нас три пута преко недеље обучавати потном певању?! Како се гласно и слатко насмејао Степа томе питању! „Нити тражите ни од мене какве плате, нити ћу је ја од вас тражити; певаћемо заједно рад свога заједничког уживања!“ беше неочекивани одговор овог ванредног човека. Изађосмо на шанац. Невидљиве силе растапаху на западу злато и пурпур да од њих начине копрену да њоме завију српску Свету Гору. Са шанца не гледасмо на запад који поче да развија сву велелепност којом прати залазак сунца; гледасмо у онај прозор иза којег знадосмо да стоји човек кога још не познавасмо, али од кога у првом тренутку нашег додира осећасмо да струји у наше душе светлост и топлота.

Да нас је Степа учио само певању, на би опет тиме стекао права да га ја и моји другови сматрамо за правог свога васпитача, за онога који нас је учио да у таласима од музике пливамо, да из њих излазимо окрепљени са душом чистијом и племенитијом. Али у скоро је његова радионица постала за нас права Академија за вештине, књижевност, за естетичност и морал. Ми смо му долазили у свако доба и по цео дан, рано у јутру и позно у вече. Стојали смо око њега, гледали га како ради, и слушали га. Никада он није говорио о каквим баналним, простачким или о стварима којих би чистота била сумњива. Био је весео, свагда ведар, пун досетљивости, пун духа, готов да се слатко насмеје. Никад и ни за тренут није примао на се улогу учитеља и педагога. Ја мислим да ни он сам није био онда свестан факта, да нам је постао учитељ и васпитач. Скупљали смо се око њега као око симпатичног старијег друга, који несравњено много више зна од нас. Радећи на каквом портрету или на каквој слици, он би нам је сам критиковао, говорио нам о коректности цртежа, о колориту; сетко би се великих мајстора у живопису, говорио нам о њима, причао би нам о карактерним особинама њихових радова. На онда би од једаред узео да нам својим лепим и школованим баритоном пева најкрасније пијесе великих композита, да нам о њима говори, и све то тако природно, тако неусиљено да је изгледало да ми сами тај разговор

водимо. Једна милостива и срећна промисао постарала се да се ова наша самоникла Академија развија и да нас изводи на све више равнине са којих су се виђали све шири и светлији хоризонти. Почели су долазити к Стеви песник Матија Бан, професор риторике и поетике Ђорђе Малетић, филолог и естетичар Јошка Бошковић. Разговори ових песника и естетичара са једним тако високо и свестрано образованим вештаком, какав је Степа био, били су просто непроцењиво благо за нас младе људе. Сви су они опазили с каквом жудњом ми следујемо њиховим разговорима. Ми смо срећни били што можемо да слободне своје часове проводимо у таквој средини и у таквом друштву, а они су опет уживали радост у нашој неприкриваној радости, и без сумње још и већу радост коју сваки песник и естетичар осећа кад с песницима и естетичарима може своје назоре и своја душевна уживања да мења. Степа је тада узео приређивати музикалне и естетичне вечери, на којима се певало и дискутовало по какво питање из књижевности и естетике. Још пре тих вечери он је нама, својим младим пријатељима, објашњујући Флакелове илустрације к Омировој Илијади, готово целу ту епонеју испричао и осветлио. Не ретко нам је декламовао лепше партије из Шекспирових великих трагедија и обраћао нам пажњу на лепоте њихове. Тако рећи и нехотице он је постао наш мили и велики учитељ. Кад је већ и сам увидео тај факат, онда, да би заокружило наше васпитавање, он нас је почео учити и цртању и гимнастици. Тако смо ми од 1858. па до 1860. били срећни да бесплатно пролазимо кроз једну школу која је злата вредила, и којој ни пре тога ни после тога равне било није.

Многи читалац овог мог написа може природно доћи на мисао да каже: „Према изванредној срећи вашој да тако дивног учитеља имате, ви и ваши другови као јавни раденици тако сте мало своме народу дивног лиферовали!“ Тај би прекор у великој мери био основан; али не савим. И у колико је основан, одговорност не пада на Стеву Тодоровића. Он нас је задахнуо најчистијим идеализмом, љубављу према оном што је добро, лепо и племенито, жудњом да служимо своме народу. И ако ни један од нас није постао велики и славни човек, сви смо више или мање постали јавни раденици у служби отаџбине, а служили смо је тако да, ласкамо себи, нити добри и племенити учитељ нема за што да се својих ученика стиди! Ја за мене лично могу да кажем: ако сам икада коме какво добро или какву радост учинио, и ако сам своме народу макар и најмању услугу учинио, све се то има приписати уливу духа Стеве Тодоровића на мој дух у оне срећне дане, у којима сам се с друговима својим налазио поред њега. А има аката и факата који се не даду обичним мерама мерити, и који се чак никако и не знају. Међу ученицима Стевиним, друговима мојим, има један кога је чудна судбина на грозне муке метала, и који је на тим страшним и дуготрајним мукама свагда одржавао потпуно своје достојанство, своју мирноћу, ванредно благородство своје душе. Кад би се истинита историја његове душе могла да изнесе свету на видик, људи би се дивили јунаштву и племенитости његовој. И ја сам му се дивио, али сам га и разумевао, јер и он је имао срећу да буде један од ученика Стеве Тодоровића!

У осталом, немојте мерити васпитачку вредност Стеве Тодоровића по мени и мојим друговима. Али не заборавајте да је Степа васпитао и својим племенитим да-

хом задахнуо великога добротвора српског Велимира Тодоровића и најлепшег јунака српског у другој половини деветнаестог века — Михаила Илијћа!

Теранија

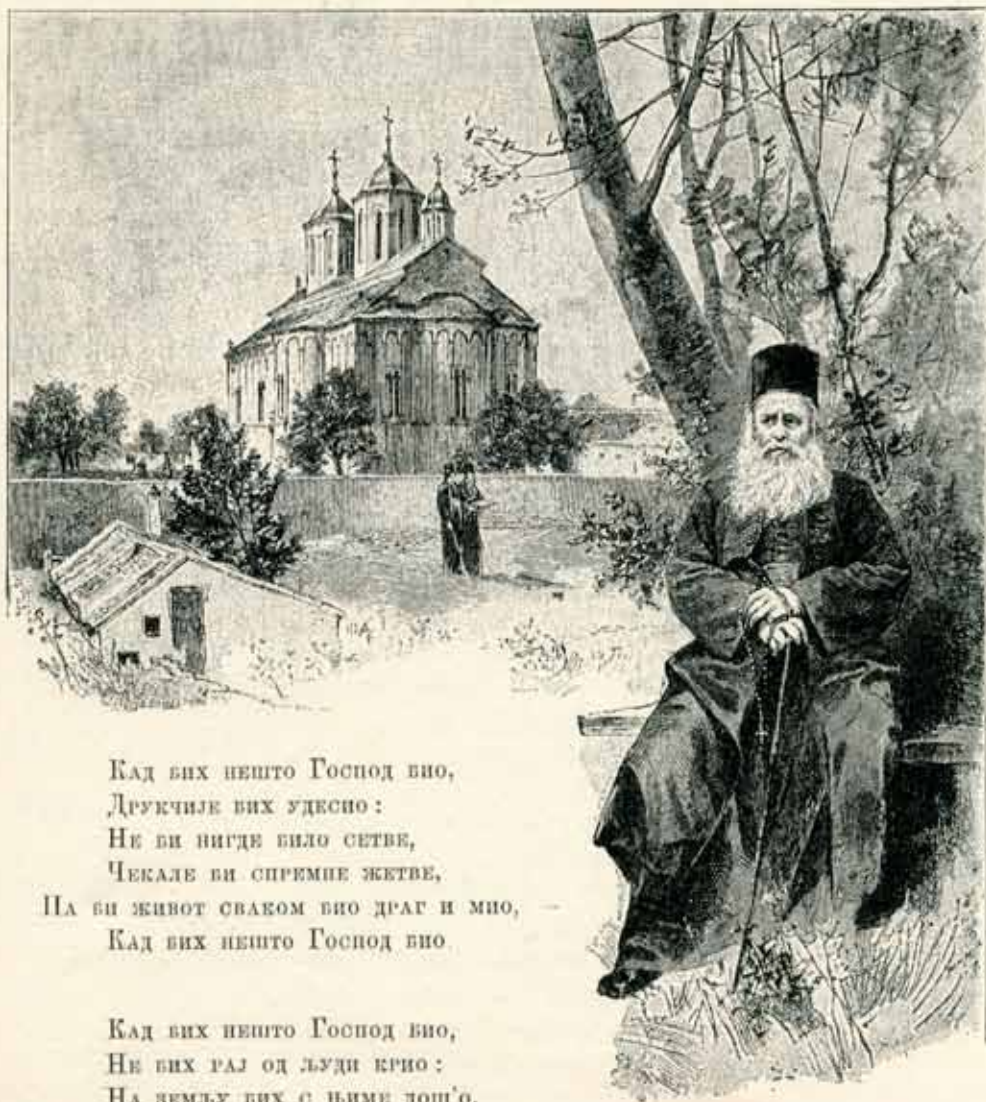
10. августа 1900.

Чеда Мијашовић.

КАД БИХ....

(Сили Придом)

Кад бих нешто Господ био,
Благодат бих сваку лио;
Сништио бих смрт међ људма;
Сузе среће, свете мио, ти би лио, —
Кад бих нешто Господ био.

МОНАСТИР КОВИЉ

Кад бих нешто Господ био,
Друкчије бих удесио:
Не би нигде било сетве,
Чекале би спремане жетве,
Па би живот сваком био драг и мио,
Кад бих нешто Господ био.

Кад бих нешто Господ био,
Не бих раз од људи крио:
На земљу бих с њиме дош'о,
Па би нови живот пош'о.
Само ти би исти био, цвете мио, —
Кад бих нешто Господ био.

Р.

МИХАЛКО

Болеслав Прус (Ал. Гловацки)

Свршени су радови на железничкој прузи. Предузимач је исплатио колико је коме припадало, преварио кога

је могао и људи се стали разилазити гомизама сваки своме селу.

У крчми и око ње до подне се жагорило. Један је пунио котарицу земичкама, други је куповао ракају за кућу, неки се опет — опијао на месту. Затим су направили свежење од грубих струка и обесивши их о раме отишли говорећи:

— Збогом „глупи Михалко!“...

А он стојаше.

Стаде на сивој равници, па чак није ни гледао за својима, него сјајне шине које су ишле чак тамо незнамо куда. Ветар му је мрсио црне власи, ширио белу струку и из даљине доносио последњи одјек песме путника.

За мало па иза жбуња несташе горњих хаљина, струки и округлих кана. На послетку и песма умуче, а он непрестано остаде скрштених руку, јер — не имаде куда.

Као овом зецу што баш сад прескаче шине тако и њему, сеоском сиротану, гнездо беше у пољу а кујна — где Бог да.

Иза песковитог брежуљка разлеже се звиждук, диже се дим и зазврја. Дође теретни воз и стаде пред недовршену станицу. Гојазни машинист и његов млади помоћник скочише с локомотиве и отрчаше у крчму. То исто учинише и кочинчари. Остаде само инжињер који замисљено посматраше пуну околину и слушаху брујање паре у котлу.

Сељак познаваше инжињера те му се поклони дубоко, до земље.

— А, ти си то, „глупи Мишо“! Шта радиш овде? запита инжињер.

— Ништа, господине!

— Што се не враћаш у село?

— Немам зашто, господине.

Инжињер поче певушити, а до мало рече:

— Иди у Варшаву. Тамо ћеш свагда наћи рада.

— Кад не знам где је!

— Седи на воз па ћеш дознати.

Глупи Михалко скочи на воз, као мачка, и седе на гомилу камења.

— А имаш ли што новаца?

— Имам, господине, рубљу и четрдесет гроша, и форинту у десетацима...

Инжињер стаде опет певушити и посматрати околину, а у локомотиви је непрестано шиштало. Најзад из крчме изађе послуга на возу са боцама и пакетима. Машинист и његов помоћник седоше на локомотиву и — креташе се.

Неколико миља одатле, на завојници, указа се дим и убого сеоце, начињено између баруштина. Кад га виде, Михалко се разрадова. Поче се смејати, викати (ма га и не чули са оваке даљине), махати капом... Докле се кочничар не обрецну:

— А што се помаљаш? Још ћеш спасти па ће те однети ђаво...

— Па оно је наше село, господине, ено онамо, ено!...

— Добро де кад је ваше, седи мирно.

Михалко седе мирно, као што му је наређено. Само му нешто беше хладно око срца те поче читати Оче наш. Ох! Ала би се радо вратио у своје село чије су куће начињене од глине и сламе, тамо — међу баруштина... Али није имао зашто. И ако су га звали „глупим“, ипак је толико знао да се у свету мање умире од глади и лакше је за конач по у селу. О! у свету је хлебац бољи, месо се може макар видети, више је кућа, и народ није тако сиромашан као код њих.

Пролазили су станицу за станицом, задржавајући се где више где мање. О заласку сунца инжењер даде сељаку да једе, а он му се за то — до земље поклони.

Ушли су у сасвим нов предео. Не беше ту широких баруштина, него брежуљкаста поља, вијугаве и брзе реке. Нестало је убогих колеба и кошева од прућа, а место тога појавише се лепе куће и зидане зграде, лепше од њихових цркава или — крчама.

Пођу стадоше пред варошицом, подигнутом на брегу. Изгледало је да се куће пењу једна на другу, у свакој толико свећа колико је звезда на небу. Ни на сто погребница није видео оволико свећа колико у овој варошици...

Нешто је свирало веома лепо, људи су ишли гомилама смејући се и кикоћући се, ма да је ноћ била у велико те би се у то доба у селу чула само вика дрекавца и лајање уплашених паса.

Михалко не заспа. Инжењер је наредио да му даду фунту кобасица и парче хлеба, а затим га — отераше на други вагон који је возио песак. Би му меко, као у перју. Но сељак не легаше, него сеђаше предвостручен и јеђаше кобасице с хлебом, тако да му је све пуцало иза ушију, и мишљаше: — Где ти, молим те, каквих чуда има на свету!...

Пошто је стајао неколико часова, воз се пред зору крете и иђаше полако. На једној станици, усред шуме, задржаше се дуже, и кочничар каза сељаку да ће се инжењер сигурно вратити јер му је дошла денеша.

И доиста инжењер дозва сељака.

— Ја морам натраг — рече. — А ти, хоћеш ли сâм у Варшаву?

— А знам ти ја! — шапу сељак.

— Но, ваљда нећеш пропасти међу људима?

— Ко ме ђу ја, господине, кад немам никога?...

Доиста, коме је могао пропасти он!

— Онда иди — рече инжењер. Тамо, одмах до станице, задају нове куће. Носићеш опеке, па нећеш умрети од глади. Само да се не пропијеш. После ти може бити боље. За сваки случај узми ову рубљу.

Сељак узе рубљу, поклони се инжењеру и седе на свој вагон с песком.

Одмах кретоше.

У путу запита кочничара:

— Је ли далеко одавде, господине, до наше станице?

— Биће око четрдесет миља. Зар ја знам!

— А да ли бих, господине, дуго пешачио?...

— Тако око три недеље. У осталом не знам.

Огроман страх обузе сељака. Зашто се он, несрећко, пустио тако далеко да треба до куће њи чак три недеље!...

У њихову селу често се причало о раднику кога је вихар дочепао и, пре но што би се човек прекретио, бацно га на две миље, већ мртва. Зар се с њим није десило то исто? Зар ова машина што огњем дише, које се боје и старци, није гора од вихра?... А где ли ће га избацити!

На ту мисао ухвати се за ивицу вагона и зажмури. Сад осети како га носи, како страшно хучи, како га ветар по лицу шиба и смеје се: ху! ху! ху!... хи! хи! хи!...

Доченала га олуја, доченала!... Само што није од мајке, нити од оца, ни од властите куће, него из поља, сироту.

Осећао је да се с њим дешава неко зло, али — шта да ради? Зло му је, горе ће му сигурно бити, али пошто је већ било зло, горе и најгоре, отвори очи и пусти ивицу вагона. Воља Божија. Та зато и јесте он јадни сељак да сиротује, тужи и жали...

Локомотива страшно зашуми. Михалко погледа напред и издалека онази као шуму од кућа а над њом се надвио покривач од дима.

— Да ово не гори где год? — запита кочничара.

— То је Варшава.

Сељака опет стеже нешто у прсима. Како ће он смети ући у тај дим!

Станица. Михалко изађе, пољуби кочничара у руку и, разгледавши око себе, упути се полако ка крчми на чијој су фирми биле насликане чаше с пивом и зелена ракија у флашицама. Није га тамо вукла жеђ за пићем, него нешто друго.

Иза крчме се видела недозидана кућа а пред крчмом стајаху зидари. Сетио се савета инжењерова и пошао да потражи рада.

Зидари, весели момци, умрљани кречом и опеком, сами га зауставише.

— А који си ти?... А одакле си?... Како ти име мајци?... Ко ти таку капу сави?...

Један га вуцијаше за рукав, други му наби капу на очи. Обриуше га неколико пута у ковитлац тако да већ није знао од куда је дошао.

— Море одакле си, момче?

— Из Виљчилика, господине! одговори Михалко.

Али како је говорио као да нева и био врло збуњен, међу зидарима наста општи смех.

Он стао међу њима па се, ма да су га мало вређали, и сâм смејаше.

— Ово ти је тек весео народ, не бој се! мишљаше.

Тај његов смех и поштен изглед задобише му њихове симпатије. Смирише се и почеше га испитивати. А кад им каза да тражи рада, позваше га да иде с њима.

— Глуп је, сиромаш, али изгледа добар момак — говораше један мајстор.

— Треба га узети — додаде други.

— А хоћеш ли ти поквасити? питаше Михалка калфа.

— Кад не знам како!

— Хоћеш дати литру ракије — додаде други.

— Или да добијеш батине! — унаде трећи са смехом.

Промисливши се, сељак одговори:

— Више волим да примам но да дајем.

Зидарима се то допало. Набише му опет неколико пута кану на очи, али нити му тражише ракије нити га избише.

Тако забављајући се стигоме на место и почеше радити. Мајстори се попели на високе скеле, а девојке и шинарци стали носити онеке. Михалку, као новаку, дадоше чакљу да прави малтер.

Тако се он одаде на зидарство.

Сутра дан му дадоше у помоћ девојку, сироту као и сам што је. Цело јој одело било стара марама, дроњава сукиња и кошуља — да Бог сачува! Није била ни мало лепа. Имала је принурасто и мршаво лице, кратак прџаст нос и ниско чело. Али Михалко није био пробирач. Тек што је стала крај њега с чакљом, одмах му се допаде — као обично момку девојка. А кад га погледа испод избледеле марама, осети да му је некако топло око срца. Чак се осмелио толико, да први прозбори:

— А одакле сте? Јесте ли далеко од Варшаве? Радите ли одавно са зидарима?

Испитивао је све о таким стварима, говорећи јој *ви*. Али како она њему поче говорити *ти*, окрете и он њој — *ти*.

— Не труди се, — говораше — израдићу ја и за тебе и за себе.

И радио је мушки. Зној му је све потоцима цурио, а девојка је само овлаш превлачила чакљом по површини, напред и назад.

Од тог доба ишли су њих двоје по цео дан, вечито заједно и вичито сами. По некад је пристајао уз њих и један калфа, који би девојку изгрдио, момку се наругао и ништа више. Вечером је пак Михалко остајао да спава у згради која се зидала, јер није имао где, и његова је другарица ишла у варош с оним калфом што ју је не престано грдио а по некад и ударао.

— Нешто не воли девојке — мислио је Михалко. — Али шта ћеш му! зато и јесте калфа да нас мува.

С тога се старао да поправи зло, које јој се чинило, овако како је умео. Радио је непрестано и за њу и за себе. При доручку је делио с њом хлеб, а за ручак јој је куповао за пет грошића баршча¹⁾, јер девојка није имала новаца скоро никад.

Кад их одредише да износе опеке, онда сељак није могао да је одменује, јер су мајстори пазили на њу.

Али је по колебљивим скелама ишао за њом устонице како се бојао да се не спотакне и да је опеке не занесу!

Видевши то старање сељаково, онај му се калфа подсмевао и обраћао на њ пажњу осталих. И они су му се смејали и викали на њ, одозго:

— На, глупи, на!...

Једном, у подне, изазва калфа девојку на страну, нешто од ње тражаше, чак је и продрмуса јаче но обично. После тога разговора, уплакана, дође Михалку питајући: има ли да јој позајми двадесет грошића.

Шта не би он имао за њу! Хитро одреци завежљај у коме је био новац донет још са станице, и даде јој тражену суму.

Девојка однесе двадесет грошића калфи, и од то доба није било дана да јој није зајмно. А кад је једном бојажљиво запитала:

— Зашто ти дајеш новац ономе проклетнику?

— Па, онако! — одговори.

Једног се дана посвађа калфа с предузимачем и напусти рад. Није довољно што је сам напустио, него је још наредио девојци, као каквој слугињи, да и она то учини и да иде с њим.

Девојка се заколеба. Али кад предузимач запрети да јој, ако не узради до мрака, неће платити за целу недељу — лати се рада. Простаку је био и грошић, особито зарађен овако крваво.

Калфа плану.

— Хоћеш ли, кучко — викаше — зар нећеш?

— Како да поћем кад неће да ми плате. Могао бих бар за тај новац купити сукињу!...

— Добро! — дрекну калфа — од сад да ми на очи ниси изашла, прага да ми ниси прешла, пребиху те!

И оде у варош.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ВЕЧЕ НА СЕЛУ

Са звезданог неба блешти
Мно сјај;
Понац цврчи, ветрић пири,
Мирн тај,
Из ливада несме брује...
Диван склад;
Звонца звоне, дому хите
Чованчад.
А кроз село бирове се
Чује глас:
„Куп'те данак, наређује
Кмет и влас!“
Из далека разлеже се
Фруле звон;
Нека црта тек прошанке:
„Дал' је он?“
Жагор, врева, лавкег наса
Уокруг;
Полагано сумрак гари
До и лут.

Крчмар,

МИЛОРАД М. ПЕТРОВИЋ

ПУЦАЊЕ КАО ОДБРАНА ОД ГРАДА

Град сваке године почини грдне штете и упропасти де-
тину читавих крајева. Колике су огромне штете од града
најбоље нам показује статистика. Тако на пр. према по-
дацима, који су изнети у статистики Краљевине Србије,
вредност градом учињене у нас штете од године 1889. до
1895, дакле за 7 година, износи свега 72,442.780 динара,
или просечно 10,346.111 динара годишње, а површина,
коју је град тукао, износи просечно 151.229 ектара го-
дишње.

¹⁾ Баршч — врста чорбе.

Да се отклоне ове огромне штете, које град учини сваке године, некада су за одбрану од града у виноградицама намештали металне шилке. Ово је очигледно учињено под утицајем оне теорије о граду, по којој град постаје помоћу атмосферске електричне, на да би спречило постајање града, требало је помоћу металних шилака ослободити облаке нагомилане електричне. Али је овака одбрана од града после кратког времена напуштена, да ли је то учињено због тога, што се показало да је ова мера без дејства, или је то учињено из каквих других разлога на пр. због тога, што је овака одбрана била одвећ скупа, о томе нам није ништа познато.

Дале, као мера против града употребљено је пуцање. Први, који је предузео пуцање као одбрану од града, био је неки маркиз од Меврије, бивши поморски официр још у прошлом веку. Он је опазио да топовска грмљавина на мору расторује непогоду, па је на свом добру у Маконе-у (Maconais) предузимао пуцање из топова да би растерао непогоду и град. Сваке године он је на овај циљ трошио по две до три цента барута. После његове смрти његова општина Маконе наставила је пуцање и године 1806. било је пуцање против непогоде раширено у читавих 12 француских општина. У оно доба за пуцање биле су употребљене обичне прангије, које беху намењене на највишим тачкама.¹⁾

Пуцање као одбрана од града, према тврђењу професора Дра Пертнера у његовом предавању о тој ствари, било је раширено и у Штајерској, али је једним указом царице Марије Терезије забрањено. Године 1896. у Штајерској почели су поново да се служе пуцањем као одбраном од града. Први, који је поменуте године предузео да се служи овом мером, био је Алберт Стигер, председник општине у Windisch Feistritz-у у Доњој Штајерској. Њему је пало у очи приликом једне свечаности у његовој општини, да је због пуцања из прангија, из облака, који је био пун града, место града почела падати киша. Стигер одмах опази вредност овог свог проматрања, с тога још исте године установи 12 станица за пуцање, који је број у 1897. години порастао до 36, а при крају прошле године станице за пуцање у Windisch-Feistritz-у

обухватиле су простор од 20 квадратних километара. На станицама пуцано је из прангија као што је рађено и у прошлом веку, с том само разликом, што је Стигер на прангију наместио левак, те да тим ојача дејство пуцања, и на тај начин дошао је до ове конструкције апарата за пуцање: Пањ од растовог или другог каквог тврдог дрвета издубљен је тако, да у жлеб може ући прангија. За пањ утврђен је помоћу гвоздених завртања левак од два метра висине. Псти је израђен од гвозденог лима два милиметра дебљине, на горњем отвору имао је у пречнику 79 сантиметара, а у доњем 20 сантиметара, на горњем отвору изнутра закован је гвоздени трак од 5 сантиметара ширине.

Из почетка Стигерови су огледи исмејавани, али није требало дуго времена да у јавном мишљењу настане обрт. Од седамдесете године сваке је године тукао град, од када је Стигер предузео пуцање, град туче околне крајеве, али не и његову општину, и у самој ствари тамо до данас град није више падао. Веровање да пуцање помаже против града нађе одзива и у другим виноградским областима Штајерске.

Глас о постигнутим успесима у поменутих местима продре и у многонапаћене од града области: Млетке, Ломбардију, Пијемонт, и одатле даље на југ.²⁾ Италијански народни посланик Др. К. Отави крену се у Стигерову општину, да на лицу места проучи Стигеров метод, и пошто га је проучио, он га рашири по Италији, где Стигерове справе за пуцање против града добише име Стигерови топови. Са колико су ревности Италијани прихватили ову ствар најбоље се види по томе, што су одмах, чим је у Италији уведено пуцање против града (1899. г.), у читавој

ПУЦАЊЕ КАО ОДБРАНЕ ОД ГРАДА

земљи установили око 2000 станица по Стигеровом методу, и што су те прве године одмах настали, те је ради ове ствари сазван и конгрес, који је држат у Казали Монтерферато 6. 7 и 8. новембра 1899. године. На конгресу беху заступљени: министарство пољопривреде, војно

¹⁾ Ради одбране од града и непогоде, прошлог лета предузето је пуцање и у нашем најближем суседству, у Угарској. По налогу министарства за пољопривреду овај посао руководио је централна метеоролошка станица, а пуцање вршено је у 7 места, која су највише страдала од града. Према извештају у R. Lloyd-у од 21. децембра пр. године, од 8 случајева, где је град грозно, пуцање је имало успеха у 6 случајева, а у 2 случаја, који се у извештају, није било успеха због тога, што дотична места нису стајала под непосредном заштитом топова.

²⁾ Neue Freie Presse од 15. новембра пр. год. Бр. 12556.

министарство и министарство унутрашњих дела. Научни свет био је заступљен са више универзитетских професора, који су у раду конгреса узели живог учешћа. На том конгресу, коме је за почасног председника изабран Стигер, учествовало је 560 лица. На конгресу сви референти беху сагласни у томе: *да кад год је на време започето пуцање, успех је био неизоставан и град је сачуван*. Саопштено је и мноштво појединих случајева, који су показивали, да је овде, где није пуцано, град произвео своје упропастилачко дејство, докле у области где је пуцано, града није било. На основу свих ових реферата конгрес је донео оваку одлуку: „Пошто су узети на знање резултати, који су постигнути пуцањем у Штајерској, Далмацији, Пијемонту, Ломбардији, Млечима, Емилији и Тоскани, конгрес је убеђен, а) да смо пуцањем за одбрану против града ударили путем, на коме има јаким изгледа за успех у решавању важне проблеме отклањања града, б) да су у овој години постигнути успеси такви да не могу бити бољи, в) он жели да области, у којима су ове године чинени први огледи, нађу пута и начина да одбрану од града уреде на основи добијеног искуства.“

Као што се види, Стигеров метод одбране од града шири се све више и више, с тога не може бити на одмет, ако о овоме питању изнесемо мисли професора Др. Ј. М. Пертиера, директора аустр. централног завода за метеорологију и земљин магнетизам, из његова предавања државног у метеор. друштву у Бечу 20. јануара ове године, којим се предавањем у ово питање уноси нешто више светлости.²⁾

„Питање, вели предавач, које се свакоме намеће, то је ово: „Како је то да се пуцањем утиче на стварање града?“ Ја знам да нисам у стању да вам на ово питање задовољавајући одговорим, нити позитивно нити негативно. Али ја морам на то да подсетим да у случају, кад нисмо у стању да се уздигнемо до разумевања каквих појава, никојим начином немамо права, да одричемо оно што не разумемо те да вам се не би десило оно што се у своје доба десило Арагу, који је кишу од камена и сличне кише објавио за немогуће, а на скоро за тим дочекао је, да га једна киша од младих жаба убеди о противном, или као Аигу-ју, који је доказивао да је телеграфисање преко океана помоћу кабла немогуће, док је у скоро за тим телеграф преко атланског океана врло добро радио, или као једној комисији париске академије, која је огласила да никаквих изгледа нема да се може саставити динамо-машина, а већ после неколико година састављена је Грамова машина.“

„Али како да представимо себи дејство пуцања против града? Две су тачке, које овде долазе у обзир: дејство звука и снага из прангијива левка избаченог заковитланог ваздушног колута.“

„Не може бити о томе сумње, да је у старо доба сматрано, да јек од пуцања из обичних прангија помаже од града. Звоњење против града, не узимајући у обзир религијску страну, има у основи исту мисао. Намештањем левка на прангију, нема сумње, дејство звука на облаке бива много јаче. Готово је природна потреба, да се у тренутку кад настане суморна тишина, која улива збуну, и која је претеча јаке холојине, изазове хука и урнебес, и то што јаче. Човеком завлада осећање да се

у овој тишини пред холојином спрема нека несрећа, а да се кварењем ове тишине несрећа отклања...“

„Али да звучни таласи као такви могу пореметити процес стварања града, о томе немамо ни једног физикалног доказа. Кад бисмо на пр. узели да се помоћу звучних таласа могу произвести потреси, који би испод нуле расхлађене капљице, што су у доњим облацима, довели до смрзавања, чиме би се на један пут прекинуло даље стварање града, то би се против тога могло навести, да се звучним таласима не може произвести никакав потрес ових прелаћених капљица, већ једновременно треперење истих напред и назад, а без потреса прехлађене капљице не могу се смрзнути. Оно овде не може бити никаквог исприног говора о утицају звука на процес стварања града, из простог разлога, што нам сам начин постајања града до сада није познат. Али по нашем знању звук нити може утицати на електрину у облацима нити на убрзаност смрзавања прехлађених капљица, као што не може ни механички потрес од вредности произвести.“

„С тога прелазимо одмах на другу могућност: на дејство ваздушног заковитланог колута, што се јавља код новог начина пуцања против града.“

„Било је то у септембру 1897. г. — ја не бејох још потпуно примно дужност директора државног метеорол. завода, — кад је штајерски земаљски одбор тражио од централног завода једног експерта, који би присуствовао Стигеровим огледима у Виндиш-Фајстрицу. Као такав буде одређен Др. Траберт, и из његова извештаја први пут сам сазнао о постајању ваздушног заковитланог колута, који је избијао из левка на апарату за пуцање са великом јачином. Г. Стигер показао се као врло добар и објективан проматрач, јер је овоме заковитланом ваздушном колуту још од почетка приписивао најважнију улогу при пуцању против града. Да бих г. Стигеру обезбедио приоритет у открићу заковитланог колута и његове јачине, навешћу од речи до речи званичан извештај Дра Траберта од 11. октобра 1897. г., он вели: „При том се показује да при сагоревању метка постаје заковитлани колут — као код обичног дима од дувана — који се види у одбијеној сунчаној светлости. Овај се заковитлани колут диже брзо у вис са разговетним и далеко чујним фијуком. Проматрања показаше да се овај фијук могао чути до 13 секунда, а кад није било ветра и на тихој ноћи могао се чути и преко 20 секунда.“

„Па и о механичкој снази овога ваздушног заковитланог колута знађаше г. Стигер у неколико још онда. Тако он прича, да је једном био изненађен кад је видео, како је једна ластва, погођена тим колутом пала мртва, а Др. Траберт у свом извештају о огледима, који су чинени у његови присуству, вели: „Кад је за тим, да би се добили тачни резултати, предузето пуцање на једној незнатној коси у хоризонталном правцу, показало се, да се под утицајем земљине површине заковитлани колут или сасвим распао, или да је код нешто веће елевације са свим скренуо са свога пута, тако да је више пута ударио и у саму земљу, од чега су стабљике од кртоле почеле јаче да се повијају.“ Поред свега тога ондашњи експерти полагали су мало на трајност и механичку снагу овога заковитланог колута, и приписиваху му само узгредно значење. Али сам Стигер приписиваше снагу важност овоме заковитланом колуту, чији му фијук даваше меру за дејство метака. По трајању фијука, што га производи овај

²⁾ Ово предавање проф. Дра Пертиера отиснуто је у расправи: Albert Stiger's Wettersehsen in Steiermark von G. Saschnig, Graz 1900.

заковитлани колут, он је увек ценно ваљаност метка и апарата за пуцање. Али је, као што је речено, на механичку снагу овога ваздушног заковитланог колута заборављено, докле није на конгресу у Казали професор Роберто у овој ствари своје огледе саопштио. Он могао да извести, да је колут при хоризонталном пуцању једном на 70 метара даљине провалио јак оквир. Ствар је ова узета олако, шта више смејали су се томе. Али је Стигер одмах био на страни Робертовој, и огледи последњег дали су повода за свестраније испитивање у овоме правцу.

„Ова испитивања и отуда добијени резултати, значе пак најошуднији корак у новом начину пуцања против града и непогоде. Ова испитивања учинила су, те је оцена научног света о дејству пуцања против града далеко повољнија. Ове најновије огледе, подстакнут од Стигера, извео је г. Suschnig, деловођа фирме нећака Карла Грајница у Грацу и руковођа гвожђарске радионице ове фирме у St. Katharein у на Lamming-u. И ја сам са Др. Трабертом и другом господом био више од недеље дана сведок напретка, што га је постигао г. Сушник. Ако се новим начином пуцања буде занета спречило стварање града, за то ће се највише имати захвалити труду г. Сушника, чије ће се име увек поред Стигерових имена помињати...“

„Приликом пуцања у St. Katharein-u на Ламингу ми смо гледали како заковитлани ваздушни колут лети у вис са необичном брзином, како полети из левка у облаке готово као какво ђуле, и слушали смо разговетно његов фијук 20 до 28 секунда, кад год је пуцано са најбољим барутом и из најбоље удешених прангија са левком од 4 метра висине. Али чудновату енергију ваздушног заковитланог колута могамо упознати тек при хоризонталном пуцању. На даљинама од 40, 60, 80 и 100 метара беху наменени нарочити оквири. Где је колут ударио у ове оквири, он је пообарао онде обешене мотке са теретима на њима, који беху у платненим завојима; испецпао је на оквиру разанету дебелу хартију (хартија је имала издржљивости 12 килограма), разваљивао уковане дашнице; ломно је 3 сантиметра широка и 1.5 сантиметар високе дашнице, разбацујући комађе далеко — један пут 18 метара — и т. д. Једно велико исето — дога — које је погодио, два пут се преврнуло и изгубило вољу да даље остане на месту где се пуца.“

„Ето, у овој механичкој сили ваздушног заковитланог колута нашли смо енергију, која даје могућности да се за утицај на процес стварања града истакне довољан узрок. На жалост, ми, као што је казано, процес стварања града познајемо сувише мало, те да бисмо могли изближе објаснити начин дејствовања овога ваздушног заковитланог колута, који и преко 1500 до 2000 метара висине зацело још задржава знатан део енергије. Он у сваком случају може у облацима произвести потрес, и лако је замислити, да такви потреси имају дејства која ремете процес стварања леда или га сасвим спречују.“

„Али зар се на стварање града не може утицати у којем другом облику, а не само звучним таласима, или заковитланим ваздушним колутом? На сваки начин пада у очи да је Стигер веровао да је успех постигао — могућно са свим случајно — и пре него што је употребио левак, и да су и други тврдили и тврде, да и пуцање без левка има неког дејства. Па не само то, већ је изнет и назор, да ваздух, који се пуцањем диже у вис, дејствује

загревајући, да производи испаравање и топљење у облацима. Али је са свим извесно да је ово са физикалног гледишта немогућно. Но да ли није можда могућно, да се пуцањем олакшава изједначење електричне између облака и земље, да се постиже отицање електричне и на тај се начин уклања један, ако не главни чинилац при стварању града? Што меци дејствују више у висину, тим би боље испало ово посредовање, тим би било поузданије дејство, и с тога би морали најбоље дејство имати Стигерови апарати онако савршено израђени и онако употребљени, како их је израдио и употребио г. Сушник. Ја знам да сам овде додирујући хутке вазда одликовано Стигерово мишљење о дејству пуцања против града. Свакојак пада у очи, да се према више пута поновљеном Стигерову тврђењу најзнатније дејство пуцања против града састоји у томе да, чим отпочне пуцање, севање муња престане. Ово су онај жање многи на конгресу у Казали саопштили, ударајући на то веома јаким гласом. Али ни о томе не да се ништа друго рећи него то, да нема никаквог поузданог доказа који би такво схватање могао оправдати. С друге стране утврђено је, да кад се у маглу пуца, малене капљице слију се и падају тако да се, после дужег пуцања, над местом где се пуца, види плаво небо. У Италији чак се и то тврди да се исто дејство показује и на високим облацима.“

„Према томе како да одредимо свој положај према пуцању против непогоде? Ми не можемо одрицати да се у енергији заковитланог ваздушног колута налази могућност, да се утиче на процес стварања града, па можда и на сам процес стварања непогоде, а одатле излази да се пуцање против непогоде не може просто одбацити. Шта више, ми нађосмо неких основа, који не мало иду у прилог пуцању против непогоде у његову новом облику.“

Оволико о овој ствари професор Др. Пертнер.

У прилог пуцања против непогоде може се навести и оглед професора Дра Крајшнера у Дармштату. Њему је испало за руком, да у својој лабораторији произведе падање града у мањем размеру на овај начин:

„Кад се две половине жице какве јаке електричне струје тако наместе, да једна од њих улази у суд с водом оздо и допире близу до водене површине, док друга долази озго близу до водене површине, но недодирјујући исту, и за тим се пусти јака, високог напона струја која, да би се изравнала, мора да прескаче прекинуто место између крајева на воденој површини, начини удубљење у облику најпре плитког, а за тим све дубљег и дубљег левка, из кога избијају водене капљице са необичном жестином. Ако се око воденог суда рашири хартија, то се брзо опази, да више не искачу водене капљице већ мајушне искре леда, по облику налик на зрна од града. Али читав овај оглед испадне рђаво, ако у околини не влада потпуна тишина. Најмањи ваздушни потрес услед брзог покрета руке онога који је у близини, или нешто јаче дисање, већ су довољни да спрече стварање леда, и онда се добијају само водене капљице, права киша.“

„Са свим сличне прилике владају у тренуцима пред појаву града, с једном само разликом, што вода није доле већ горе, и није у течном стању, већ у облику водене паре, која је близу тачке згушњавања, које настаје одмах чим се ваздух испод поменуте тачке охлади. У осталом и у домаћају непогоде има онако исто супротних

електрина, које теже да се изравнају, као што их има и код огледа, и подозрива тишина, која је претеча граду, са свим одговара у лабораторији потребином одсуству сваког ваздушнoг покрета приликом самог огледа. Да стварање леда, т. ј. кристалисање воде под свима околностима и облицима увек безусловно претпоставља да су водени делићи, који се мрзну, неко одређено време у потпуном миру, то је и науком и проматрањем давно већ утврђена истина која на сваки начин веома много иде у прилог томе, да пуцање против непогоде има практичне вредности.¹⁾

Сад неколико речи о стацијама за пуцање и о издацима за њих.

послужи и још неке друге ситније трошкове за материјал и оправке.

Кад се сви ови издаци урачунају, онда, према раније поменутој Сушниковој расправи, издаци на пуцање против непогоде у Штајерској износе највише 215-48 круна на 100 ектара, или 2-15 круне на ектар.

Као што се из овога види, издаци су на пуцање против непогоде тако незнатни, да се са обзиром на користи, које се одатле имају, једва могу и узимати у рачун.

На завршетку још неколико речи на адресу оних који пуцање против непогоде примају с неповерењем. Свима таквима могло би се с писцем поменуте расправе Сушником одговорити ово: Нека баш и наступе случајеви, где циљ пуцањем не би била потпуно постигнута,

ГРАД СТОЛАЦ У ХЕРЦЕГОВИНИ (сликао Р. Отенфелд).

Према добијеном вишегодишњем искуству ауторитета на пољу пуцања против непогоде, препоручују да стације за пуцање буду највише 1 км. даљине у сваком правцу, дакле да буду по 1 км. једна од друге и по 1 километар једна иза друге паралелно у целој брањеној просторији, без обзира на узвишења земљишта.

На свакој стацији мора се подићи и нарочита колиба, у којој ће се држати апарат за пуцање, и која ће служити као заклон за послугу која врши пуцање.

На сваки апарат ваља рачунати око 100 килограма барута.

Осим тога у ове издатке треба урачунати и награду

¹⁾ G. Saschnig's Albert Stiger's Wetterschiessen in Steiermark etc

било би тако исто непаметно напустити овај метод борбе, као што би било непаметно напустити регулисање река само за то, што је можда какав необичан поводањ поништно радове око регулације, или огласити ватрогасне дружине као сувишне или као такве које свом циљу не одговарају само за то што једном нису успеле да угуше какав страховити пожар.

Добро ће бити да се тако исто и код пуцања против непогоде објективно поступа и настане, да се тај метод одбране проучавањем и проматрањем развије, те ако већ не могу да се отклоне све штете, а оно да се исте на корист пољопривреде ублаже.

Све друго што би се још могло рећи о овој ствари,

као на пр. о апаратима за пуцање и њиховим особинама, о обазривости при пуцању, да би се избегли могући несрећни случајеви, о знацима по којима се познаје какав се приближује опасност од града, те да се предузме пуцање, — о свима овим и још другим питањима, која су с тиме у свези, могу се наћи потребна обавештења у раније поменутој Suschnig-овој расправи, која због своје ваљаности и потпуности заслужује да јој се поклати најозбиљнија пажња од стране свију оних који желе да се са најновијим методом одбране од града свестрано упознају.

М. 262.

ОБИЧАН ЧОВЕК

ШАЛА У ТРИ ЧИНА

НАПИСАО

Бранислав Ђ. Нушић

(НАСТАВАК)

ТРЕЋИ ЧИН

Пред виноградском кућом, која је у дубини са малим и укуским балконом. Врата су мало ниша а до њих воде широке камене степене.
Пред кућом мали сточић и две три столице.

I. ПОЈАВА

Арса, Вићентије, Марија.

(Изази из куће са сунцобранима под мантиком. Марија их прати.)

Арса. (Изазећи први) Јесу ли та кола већ готова? Бојим се да не одоцнимо.

Вићентије. Слушај, Арсо, ја готово мислим ти и да не идеш.

Арса. Па рекли смо тако.

Вићентије. Јест, рекли смо, али ја и тако морам у варош, имам посла. Знам, ја сам опет јуче добио писмо, па морам да идем да свршим ону ствар са оним безбожником.

Арса. Па знам, али ти ћеш се око тога забавити, а жена не може с тобом јурити по министарствима, те чекати док ти не свршиш тај посао.

Вићентије. То јесте. Па добро, хајдемо заједно.

Арса. Да журимо, јер воз за по сата стиже.

Марија. Али слушај, Арсо, да ти жени ништа не говорим успут, шта више, ако она отпочне какав разговор а ти избегавај.

Вићентије. Причај јој како је ове године крупно грождје, како је калдрма у Београду рђава, како је скупо месо... и такве ствари.

Арса. Та већ разумем толико.

Марија. Ето, готова су и кола. Хајде пођите.

Вићентије. Е, хајде! (Одлазе, за њима Марија да их испрати)

II. ПОЈАВА

Душан. Дамњановић

(Долазе с противне стране)

Душан. Виде ли? Мој отац и чика Вићентије одоше у варош. Чујеш, мени се не допада, што је и тај Вићентије отишао, да нема ту чега?

Дамњановић. Све ми је једно.

Душан. У осталом, као што сам ти казао, и ја ћу у варош. Стрп се, јер ја ћу ти донети одлучан одговор: или помиловање, или Земун.

III. ПОЈАВА

Мицић. Пређашњи.

Мицић. (Изази из куће) Е, баш добро те вас наћох један пут на само. Ама шта је ово, Бога ви? Шта ви учинисте од мене, овако се више не може трпети.

Дамњановић. Мислите зар да је мени лако?

Мицић. Шта се мене тиче како је теби! Али ја, фамилијаран човек, трговац човек, фирма човек и тако рећи угледан, па дошао овде да изиграва комедију! За што?

Душан. За начело.

Мицић. Ама, за што ја за начело да лажем да ми је ово син, кад ја његову мајку нисам никад ни видео. То ја не могу, јесте ли чули! Ја ћу лепо све да кажем, таква и таква ствар; ја овом човеку нити сам био отац, нити сам сад отац, нити ћу бити отац, па ћу онда мој сандук па на пут, а ви тражите другог оца ако вам треба.

Душан. Али, молим вас, ствар ће се још данас свакојако свршити. Кад сте толико трпили, стрпите се још само данас. Ми ћемо примити на себе сву кривицу, што сте тако поступили. Вечерас ћете моћи, ако хоћете, и да отпунујете, а бар ће ствар бити лепо објашњена пре него што одете, а и мој и Влајков друг биће спасен. Што је међутим главно, ви ћете остати све до краја начелни као тврди камен.

Мицић. Је л' ће да се објасни?

Дамњановић. Разуме се.

Мицић. Не волим, знаш, да изгледам пред овим људима као којекакав, а ако је још за данас, да се и стрпим.

Дамњановић. Молим вас, а верујте и мени је криво што се то тако десило.

Мицић. Ако је још за данас, ако... ако; нека, имам и ја деце, знам ја шта је то. Само да се објасни ствар тако, да се види како ја нисам хтео од своје воље да се правим комедија.

Дамњановић. Боже сачувај! И ја нисам рад, да на вас падне ма и један трун, а верујте, да ћу вам увек бити благодаран.

Душан. (Узме под руку Мицића па га поведе) Ви ћете се, газда Мицићу, донекле и прославити, што сте ону жртву учинили. Молим вас, ако вас само не мрзи, можемо мало прошетати овуда, па ћу вам ја то објаснити. Знам, да се нећете љутити, но ћете још бити задовољни, што сте нам помогли. (Поведе га)

Мицић. (Смешкајући се) Оно, може; за што да не може? Код нас у Србији, ко овако напонако ради, обично се прослави.

Душан. (При одласку, окреће се Дамњановићу) Ја ћу, Жарко, за тим на коњу у варош, за један сат сам овде са или — или (Оду).

IV. ПОЈАВА

Дамњановић сам.

Дамњановић. Оно је већ којешта, и ја се само дивим себи, како трајем, како могу да се наћем у двома улогама. И ово нису више само две, већ три и четири и пет улога, од којих је опет најтежа улога обичнога човека. А најгоре је још, што у велико осећам љубомору према томе Дамњановићу кога овај анђелак тако топло

воли. Или ми остаје да покушам ново бегство, кад су ми прво осујетили, или да јој се исповедим... да... да јој се исповедим да сам ја Дамњановић. То ћу учинити, а она ће чувати тајну; молићу је и она ће чувати тајну. Хоће, искрена је, честита је то душа... песничка душа (*Седи и размишља*). Не... Нема смисла исповедити јој се... Можда бих је тиме разочарао; можда бих тиме изгубио и оно што имам сад. Да обезбедим љубав, коју она гаји према Дамњановићу, кога и не познаје, ја морам стећи њену љубав према себи, према обичном човеку, кога она познаје. (*Остане замишљен*)

V. ПОЈАВА

Зорка. Пређашњи.

Зорка. (*Долази из куће*) Ви канда сањате нешто?

Дамњановић. (*Трне се*) Сањам, Госпођице, одиста. Хоћете ли и да вам кажем свој сан?

Зорка. Ако хоћете да вам га протумачим, ја то не умам.

Дамњановић. Не; не ћу то.

Зорка. Е, онда реците ми шта сте сањали.

Дамњановић. Сањао сам да ја у ствари нисам Влајко Мицић већ да сам ја Жарко Дамњановић.

Зорка. Леп сан!

Дамњановић. Али, шта велите кад би то била и истина?

Зорка. А како би то могла бити истина?

Дамњановић. Тако, рецимо потребно ми је било, из извесних важних разлога, да се овде не зовем својим именом, већ да узмем име Влајка Мицића.

Зорка. А ваш отац?

Дамњановић. (*За се*) Ух, тај проклети отац! (*Гласно*) Али ипак, кад бих и поред тога ја одиста био Дамњановић?

Зорка. Ја то не могу да замислим.

Дамњановић. Али покушајте.

Зорка. Па лепо, ево замишљам.

Дамњановић. И кад бих вам ја сад, као Дамњановић, поновно оно што сам вам већ јуче говорио?

Зорка. Ја не знам.... (*Збуњена*).

Дамњановић. Молим вас, реците ми искрено, да ли бисте ме тада волели?

Зорка. Па.... Тада бих вас волела.

Дамњановић. Али како бисте ме волели, кад сам ја обичан човек?

Зорка. Ја не знам....

Дамњановић. Видите, да вас још једнако то двоје буни: ви још једнако одвајате песника од обична човека, а ви то двоје морате измирити.

Зорка. Можда ћу и морати кадгод, али ето не умам.

Дамњановић. Покушајте, измирите се с тим. Нека ја нисам дакле Дамњановић, нека је то ма који други, само једно верујте, да је и он обичан човек: он једе и пије као и ја, тако иде, тако спава; тако је одевен, тако говори; такав му је глас, а ако хоћете баш и такав шешир има. Ето таквог, таквог обичног човека ви ћете наћи и у Дамњановићу, и тада ћете се разочарати. Ако не желите то разочарење, а ви се морате мирити с тим обичним човеком; ви морате волети тог обичног човека.

Зорка. Можда је и тако.... Ако хоћете искрено да вам кажем, од јуче, од кад сте ми се исповедили, покушавала сам да се измирим с тим, па....

Дамњановић. (*Весело*) Покушавали сте!... Хвала вам. Тај је покушај за мене драгоцен. Ево ја ћу вас повести и даље по путу који ће вас извести из заблуде. Верујте, да би и самом Дамњановићу била увек милија љубав, коју бисте ви гајили према њему као обичном човеку, по према Дамњановићу песнику.

Зорка. Била би му милија? А за што?

Дамњановић. Јер љубави, браку, основа је тај обичан човек; он је тај који живи са својим другом а не онај песник; он је тај који свога друга болног негује, који кућу надгледа и за њу се стара; који децу рађа и подиже их. Љубећи обична човека, ви волите и његове махне; вама нису ружни ни његови недостаци и он вас никада у животу неће разочарати. Песник има свој свет, коме не припадате увек и ви; а он вас може кадгод и разочарати, када доцније у животу познате у њему и обична човека.

Зорка. (*Размишља*) То је истина.

Дамњановић. Вас буни само то, што ви песника одвајате од обична човека, а они су у животу увек једно те исто.

Зорка. Ви сте ме тако у један пут спустили с неке висине на земљу; ја се осећам са свим доле, међу људима.

Дамњановић. Да, да! То! Да бисте нашли свој пут за живот, и треба да сиђете с те висине; овде међу људима су животне стазе; овде их ваља тражити.

Зорка. То значи, да су сви моји снови и сва моја љубав према појезији били заблуда.

Дамњановић. То не. Никаква заблуда. И обичан човек не треба да је тако обичан како га ви замишљате, да једе само, да пије, спава. И обичан човек треба да је узвишен. Па за Бога, не признасте ли ви мени, кога сматрате за обична човека, како разумем песме Дамњановићеве као и ви, како се умам да узвасем, како јимам топле осећаје....

Зорка. Одиста.

Дамњановић. Велите одиста? А кад сам те топле осећаје открио, кад сам вам рекао да вас волим, ви сте ме тако попреко одбили.

Зорка. (*Непоуздано*) Можда сам и грешила?....

Дамњановић. Грешили сте, грешили сте одиста.... Хоћете ли да поправите ту погрешку? (*Притрчи и хвата је за руку*)

Зорка. (*Збуњено*) Чиме?

Дамњановић. Па ето, признајте ми да ме волите, ако сте се већ измирили с тим, да можете и обична човека волети.

Зорка. Ја не знам још, да ли сам се с тим измирила.

Дамњановић. Јесте; одиста јесте. Учините ме срећним.... Ето, у мојим грудима већ дршће срце од стрепње; у моме оку већ тренује суза радости.... Зорице!.... (*Обирио је око паса, Зорка му пада у наручја*). Зорице! срећо моја!....

Зорка. (*Трне се*) Али.... Један услов....

Дамњановић. Сто услова, ако хоћете!.... Пет стотина.... Хиљаду услова, ако хоћете....

Зорка. Да не будете љубоморни, јер ја још не могу да се опростим тога, да по који пут водим по мало и Дамњановића.

Дамњановић. Нећу бити љубоморан; волите га. Ја ћу вас чак терати да га свом душом волите; волећемо

га заједно. (У том тренутку са стране долазе Никола и Софија).

VI. ПОЈАВА

Никола, Софија, Пређашњи.

Никола. (Долази са стране) Једна госпођа. Тражи вас, Господине.

Дамњановић. Мене?

Софија. Синко!... (Загледа)

Дамњановић. Мајка?... Ви?... Зар сте дошли?...

Софија. А зар да не дођем?... Једва сам чекала.

Дамњановић. Опростите. Моја мајка.

Зорка. (Пољуби јој руку) Мило ми је. За Бога, зар тако изненада!

Дамњановић. Мајка, ово је сестра.... Ја сам, мајка, најсрећнији човек на свету, што ти могу представити, ово је сестра мога друга и пријатеља Душана.

Софија. Мило ми је, душо.

Зорка. Опростите, да јавим одмах мајци. Она вас није видела. Па и господин Јованча, он и не зна да сте Ви стигли (Огрчи)

VII. ПОЈАВА

Софија, Дамњановић.

Дамњановић. (Погрчи за ном) Немојте.... Не, не, не.... Ух!... Оде!... Дакле, молим те, у две три речи.... У две три речи.... Да не би само било забуне. Ја сам овде променио име, зовем се Влајко Мицић.... Тако је морало бити, да бих се могао спасти.... Па онда овде је и један човек из Јагодине; он је.... он је мој отац....

Софија. Боже, Жарко!

Дамњановић. У ствари он није мој отац, али.... тако је то морало, морало је тако бити.... Ти знаш и сама, да он није мој отац.

Софија. Та за Бога! Већ сам дванајест година удовица?....

Дамњановић. Али, молим те, немамо сад времена о томе да разговамо, већ....

VIII. ПОЈАВА

Мицић, Пређашњи.

Мицић. (Три с поља) Моја жена! (Изненађен) Је ли овде моја жена?...

Дамњановић. Молим вас, да се разумемо. Видите, ово је моја мајка.

Мицић. Тако? Мило ми је.

Дамњановић. А ово је, мајка, управо мој отац....

Софија. Боже, синко!...

Мицић. То јест, Госпођо, као што вам је познато, ја писам у ствари његов отац; он има у опште обичај, да ма кога узме за оца или за мајку.... Можда је и вас тако срео.... а ви нисте ни криви ни дужни.

Дамњановић. Ево у чему је ствар: ја сам случајно узео име господинова сина, да бих се прикрио, а он случајно позван у госте, па да би ме спасао, био је тако добар и великодушан, да се прави као да је мој прави отац.

Софија. Хвала вам, Господине.

Мицић. На мало.

Дамњановић. И сад, мајка, ти ћеш се правити као да си Господинова жена. Молим те,

Мицић. Ето ти сад! О, буди те Бог с нама! Па сад још већа комедија да се прави? Како госпођа може бити моја жена!

Дамњановић. Али, молим вас, привремено....

Мицић. Да Бог сачува! Зар ми је мало, што сам до сада имао привременог сина, него сад још и привремену жену! О, људи Божји!

Софија. За господина је то донета непријатно.

Мицић. То јест, није ствар у томе, што је мени непријатно да имам привремену жену, него кад ће то да се сврши један пут?!

Дамњановић. Одиста, мајка, какве гласове имаш?

Софија. Да ћеш бити помилован. Један се велики мој пријатељ заузео за тебе.

Дамњановић. (Мицићу) Ето видите!... Свршиће се. Дакле, молим вас.... Молим и тебе мајка, нађи се како знаш.

(СВРШИЋЕ СЕ)

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН

(9)

(НАСТАВАК)

XVII.

Прође лето, а нађе преко рудине јесен са својим магловитим хаљинама. — Румени сунчеви зраци уморено минуше поред шумске ивице, а врисак сагнунаше своју скрлетну главу. У то време поче у кући на рудини, која је била мртвија него икад, необично неко брујање. Као удар чекића и звук звона уједно разлегало се далеко преко рудине у оштро одмереним тактовима, час јасније, час муклије, али никада без мелодичнога одјека, који је полако изумирао у ваздуху.

Становници сеоски застајали би зачуђено на путу. Један би питао: „Шта ли се то ради код Мајерхеферових?“

А други би рекао: „Чисто изгледа да је саградио ковачницу.“

„Своју срећу неће саковати“, рекао би трећи, и разишавали би се, смејући се.

Отац, који је као обично зевнути и зловолно седео у углу, скочи при првом звуку и позна близнаке да га обавесте. Али и оне су знале једино то, да је јутрос дошао из града неки занатлија са пилама, чекићима и справама за заземљавање, с којим се Павле дуго разговарао, држећи у рукама свакојаке планове и цртеже. Оне брзо отрчаше да виде шта је, и шта нађоше — — :

Иза шупе стајала је црна Суза, одевена дрвеним скелама, као каква госпођа у својој кринолини, а по скелама центраху се марљиво Павле и занатлија, лунаху, загледаху и чепраху око клинчића.

Зачуђено гледаше се близнаке, јер слушаху да се овде дешава нешто велико, али да оцу однесу глас, нису сматрале за потребно; оне се сетиле да треба служавка журно и потајно да однесе на пошту два писамцета која беху написале.

Павле пак стајао је на горњој површини ваљкастога тела црне Сузе, наслоњен на витки димњак, и гледао је чежљиво на мочар, као Колумб који хоће да пронађе нов свет.

Први корак одважнога пута био је учинио. — У дугим, бесаним ноћима, које су настале после материне

смрти, када је бол обузимао његову душу гвозденим шапама, тражио је пред тужном сликом покојнице утехе у својим књигама. Као кртица крчио је себи пута кроз мрачне теорије, па када би му захујала глава, када би му хтело сустати тело од тежкога умнога посла, довикнуо би себи: „Њена последња нада не сме пропасти.“ — Тада му се покренуше удови, кроз главу му прохујаше муње енергије, и оде све даље и даље у неуморноме стварању, док се дармар гвоздене загометке не претвори у игру пуну склада, док свака полуга не постаде мишићем, свака цевчица жилицом, смишљено по најмудријем плану, као човечије тело од духа вечнога творца.

Недеље и месеци пробоше у том. Његов се ум толико удуби у жељ за сазнавањем и жељу за радом, да се све склони у сенковиту даљину, што га је иначе покретало. Слика мајчина постаде тиша и мирнија и поче се осмехивати; као понесена невидљивим дусима, гомилала се жетва у житници, и када једнога дана стоварише и последњи снопић овса пред стог, удари се рукама по лицу као сањало и рече: „Чини ми се као да сам јуче видео тек први клас.“

Али у колико се више заокружљивало и сазревало његово сазнање, у толико је расла у његовој души зебња ради успеха. Када је позвао бравара, закуца му срце као кандидату пред испит. Његово је делање избежавало светлост, као да је кривац, јер се бојао исмејавања. Тек луна чекићена објави свету његов рад.

Страни мајстор морао је сести с њиме за сто, а отац му је своје негодовање исказивао тиме, што му је одбио поздрав и гуњао у свој тањир штошта о будалама и чанколизима.

Али се нико не осврте на то, и рад се мирно настави.

По Павлову упутству би машина растављена и испитана до ситница. Махине, које би техничар по струци провањао на први поглед, морала су ова два човека тек мучно тражити и разјаснити. Често пута су се сахатима препирали као у каквој скупштини.

Једном запита мајстор зловољно: „А кога врага нисте послали ову критију у какву радионицу за оправке?“

Павле се уплаши. Зебња, то је била мисао! Данас му се учини скроз нова, а ипак је се пређе већ више пута сећао. Али јој никада није могао дати одушке, јер му се чинила одвећ дрска, одвећ смешна, — а и бојао се веома, да му приу Сузу не врате као немогућну за оправку. Било му је као оној жени из народа, која је радије хтела да свога мужа сама упропасти лечењем, него ли да јој реку лекари: „нема му лека.“

Када би се смркло, па би се мајстор с помоћницима махнуо посла, он би се још по један час бавио у радионици, управо без сврхе и циља, само што није хтео да напусти приу Сузу. Најрадије би поред ње до зоре стајао као поћни стражар. Радо би при том узео под мишку какав пртеж или неколико својих књига, опет без сврхе, јер је био већ мрак — само је био рад да му све буде лепо на окупу. То би урадио у највећој потаји, јер нико ни из далека није био више уверен у то да је Павле потпуна будала, колико сам Павле.

Једне вечери, када је у мраку тражио једну књигу, коју би могао понети доле, ухвати у најудаљенијем куту своје фијоке нешто дугуласто, што је било увијено у свилену хартију.

Он осети у мраку, како поцрвене. То је била Јелисаветина флаута. Како је то само било могућно, да се ње и ове која му је покони тако ретко сећао? Мрак његова бола прогутало је светлу прилику, која му се последњи пут појавила онога најмрачнијег од свих дана, па му се сада услед све бриге и муке и сама претворила у мрак. У првом тренутку једва је могао изазвати њене црте у својој машти, и тек понајлак створи се изнова њена слика у његовој души.

Он узе флауту место књиге под мишку, одишућа се иза стаје и седе на парни казан. — Радознало пинаше по диркама, донесе флауту до уста, али се не усуди пронавести звук, јер није хтео никога да узнемирава у сну.

„Баш би било лепо“, рече он у себи, „када бих знао свирати свакојаке љупке мелодије и при том могао мислити на Јелисавету. Бар бих се онда опет могао сит са собом наразговорити и знати да сам и за себе на свету! Али јесам ли ја за себе на свету?“ упита он, хватајући замишљено за ручицу. „Као што се ова ручица све једнако креће а не зна зашто? и као што сама по себи није ништа друго него ли мртав комад гвозђа, тако се морам и ја непрестано кретати, не питајући: зашто? — Веле да има људи на свету који су у пралу да живе и за се и да свет удешавају по својим жељама, али они су друкче створени него ли ја, они су лењи, поносни и смели, а око њих вазада сија сунце. Они исто тако смеју да имају срце и да раде по томе срцу. Али ја — ах, драги Боже!“ Он застаде и разгледаше у тужноме размишљању флауту, чије се дирке у бледој светлости видеше у мраку.

„Да сам ја један од њих“, настави он после једног часка, „поставио бих славни музичар — знам ја добро, овде има пуно мелодија, које није још нико свирао — и да сам постигао своју сврху, узео бих Јелисавету за жену — отац би се обогатио, а мати би постала срећна. А овако је мати умрла — отац је јадан богал — Јелисавета ће поћи за другог — а ја гледам флауту и не умам да свирам.“

Он се гласно насмеја, па се помаче до предњег краја, тако да је могао дохватити димњак. Он га погладни и рече: „Али у ову ћу флауту научити да свирам, да ће бити милина.“

Док је тако седео, учини му се као да чује из врта у пола угушени кикот и шапат. Он ослушну. Није било сумње: онде се миловало двоје заљубљених или чак и више њих, јер се чуше помешани најразличитији гласови, као из гомилице врабаца.

„Служавке имају љубавнике, како ми се чини“, рече он, „ала ћу им показати пут.“

Он оде по бич, који је висио поред врата од штале, пређе тихо преко задње оgrade од врта да пресече пут туђим мачковима.

Али намах застаде као окамењен, очи му набујаше, а бичаљка задрхта у његовим рукама. Познао је глас сестара.

Он се наслони на дебло и ослушну.

„Оставља ли вас сад на миру?“ упита баш један љубавник шапатам.

„Сад је и сувише заузет својом машином“, одговори Грета глас, „чак нас поштеђује од својих несланих проповеди...“

„Па вама тек никад није било много стало до њих?“

Грета се кикоташе. „Та он је усрпкоје свога достојанства само глупак. А о љубави не зна баш ништа. Откад нам тим, шуња се око Јелисавете Дугласове, али зар мислиш да се никада усудио да је погледа? Она ће се, разумем се, предомислити да узме таквога млакоњу — та њен рођак Леон друкчији је момак.“

Срце му хтеде застати, али он ослушну и даље.

„Просто не разумем, зашто се с њиме носите“, рече глас љубавников, „ми смо га вазада били, па после пуштали, а у знак захвалности за то, он нас је увек молио за опроштај. Таквом планљивцу треба просто на просто показати зубе.“

„Чекај само, подбачачу!“ мислио је Павле, који је сада знао, с киме има посла.

Али Грета брзо одговори: „Срам те било, то он од нас није заслужио. Он нас толико воли, да би требало управо да нас је стид, што га обмањујемо; што нам може само погодити по очима, то нам поклања, и ја бих се заклела на то, да је само из чисте љубави увек тако жалостан. Па по нека се морална проповед већ може поднети, нарочито када се после човек ипак на њу не осврће.“

„Добро што то знам“, помисли Павле и оде нечујно у подукругу око њих до другог хладњака, у коме је било оно друго двоје.

Онде је било много тише, само што се с времена на време чуо полубац или кикот из ланатог мрака. Затим чу Катичин глас:

„А што си последње недеље толико играо с Матилдом?“

„То је гадна потвора“, одговори други брат. „Које ти је пакљало то доставило?“

„Попова Хеданга ми је причала!“

„И она ми је красива — завиди ти, просто на просто. Како ме је погледала последње недеље — учини ми се, западнеше ми косу.“

„Ах, притворица!“

„Та не кидај се за то! Притворне сте све! моја мала слатка шево, моје сунце, моје чунаво — спусти главу у моје крило — да те мало чунавам.“

„Тако?“

„Не, легла си ми на ланац од сахата! Е, тако је добро! — Дех, певај ми што!“

„О чем да ти певам?“

„О љубави!“

„Прво заслужи песму — чапкуне!“

Затим настаде за часак тишина, па онда поче Катича тихо извијати:

У жбунићу још је славуј
Прижељкивао песме своје,
Када ставио тихо прсте
На прозору собе моје.

Ја се тргох, скочих брзо,
Упадох се као од тога;
Где! дестинце видех нево
И на њима — већ знам кога!

„Та певај даље!“

„Не! Управо је непристојно!“

„А што си онда почела?“

Она се кикотала и ћутала.

„Па певај што друго!“

„Пре него запевам, пољуби ме!“ Наста кратко отимање, па се зачу његов глас:

„Шта? прво хоћеш, па се после отимаш, маче?“

„Ево ме!“

„Пусти ме! — Врага — ти гребеш!“

„Ако узмеш другу, изгрепнџу ти очи!“

„И ништа више?“

„Нивита; лећи ћу под дрвун смреке и уморићу се главу. На погреб ми мораш доћи и ти. Ху! ала ће то бити лепо! Почуј само, знам један лепи стих:

Колико те волим? питао си мила. —
Ти знаш гроб у пољу што га трава скрила,
Знаш да мртав певач почива у њему,
И да му је љубав била узрок свему.
Певач слава, слава у гробовској студи,
Ал' га ипак љубав из тог сна пробуди.
Иди томе гробу када повоћ саће,
И чекај док певач из њега изађе;
Пољупци и весла страсно ће потећи —
Он ће ти све рећи!

„Зар то није лепо?“

„Врло лепо! Откуд ти то, маче?“

„Нашла сам, једном, у једној песмарици, која је била материна! Чисто бих рекла да је она саставила.“

Павле је за време свега тога разговора стајао у мучноме заносу, али када чу име материна, обузе га гнев, те поче ударати својим бичем по главама парова, да је почело увело лишће хладњака падати са жубором.

С гласним узвиком поскочише сви. — Тек што су га познала браћа, хтедоше побећи, али се девојке ништели припише уз њих. Потражише заштите од рођеног брата.

„Овамо!“ довикну им он. — Тада се одмакоше од својих љубавника и прибегоше једна другој, да се узајамно заштите.

Оба Ердмана све се више повлачаху.

„Ви ћете остати овде!“ викну он.

„Шта хоћеш ти од нас?“ рече старији, који се први опет прибра у својој дрскости.

„Да ми одговарате.“

„Па ти знаш где нас можеш наћи“, рече млађи и повуче брата за крај од капута, да с њим побегне. Али га у том тренутку беше ухватио Павле...

„Пусти ме“, викну овај.

„Ви ћете са мном у кућу.“

„Немој, боље ће бити“, рече старији.

„Ја управо не знам, шта ти хоћеш од нас“, рече млађи, који се жестоко уплаши од ледених песница Павлових. „Ми волимо твоје сестре — а с тобом немамо никакву посла.“

„Па ако их волите, зар не знате где су врата, кроз која сте могли доћи да их запросите? Ви разбојници ниједни!“

У том тренутку беше Урлих отео брата из Павлових песница, и пре него се могао прибрати, побегоше обојица дивљим бегством кроз врт, прескочише преко оградe и ишчезоше у мраку рудине.

Сасвим занесен окрете се он и спази сестре како чуче иза дебла.

„Овамо!“ рече он, показујући на кућу, и јецајући пођоше оне за њим.

Када хтедоше умаћи у свој собичак, рече он, показујући на врата од собе за становање: „Овамо унутра!“ Дршћући шћућурише се у угао, јер нису знале, какву ће им казну одредити.

Он сам запади свећу, узе породични албум и извади једну слику.

„Хајде сада у собичак“. — Као две покајнице овце пођоше полако за њим.

„Ко је ово?“ запита он оштрим гласом, показујући на слику. То беше слика материна из младости, готово сва избледела од времена. Али је оне добро познаше, па доше на колена кршећи руке пред постељом и јецаху тужно кријући главу у подглавке...

Па му онда признадоше све. Било је горе него би икад слутио. — — —

Наста ужасно ћутање. Павле приђе прозору и погледа у мрак.

„Хвала Богу што си мртва, мајко“, рече он, склопивши руке.

Тада се оне гласно заплакаше, домиле се на коленима до њега и хтедоше му љубити руке. — Он их помилова по коси. Волео их је одвећ много.

„Децо, децо!“ рече он и стропошта се у столицу, исто тако немоћан као и оне. — — —

„Карај нас, Павле“, јецала је Катича.

„Не, боље је туци нас“, мољаше Грета, „ми смо то заслужиле.“

Он се протре по челу. Све му је још било као опак сан. —

„Како се то само могло догодити?“ гуњџао је он.

„Зар сам тако рђаво пазио на вас?“

„Они су — рекли, да — ће нас — узети!“ промуца Катича.

„Када прође — година матери, биће свадба“, додаде Грета.

„Па када су то казали, и учиниће!“ викну он, тешћи самога себе. — „Клекијте, децо, клекијте пред добрим Богом, јер вам је потребно. — Ова ће слика од данас сваке ноћи стајати на вашем столу. — Да ли ћете и онда имати храбрости да идете путем срамоте? Добру ноћ.“

Оне потрчаше за њим и мољашу га да остане код њих, јер се веома боје; али се он полако ослободи од њих и оде у своју собу под кровом, где се у мраку удуби у мисли. Он се стидео толико, да је мислио да неће више моћи сносити дневну светлост...

Другога дана позва мајегора и исплати га.

Честити га човек погледа сасвим заплашено. „Зар сада, господине Мајерхедере, када је све најбоље пошло?“ рече он.

„Да, најбоље пошло“, мрмљао је он замишљено. Уз несрећу и срамота — мајстор је био у праву.

„Испречило се нешто“, рече он затим, „што ми је убило вољу за рад. — Махнимо се за неко време, а када опет буде згоде, позваћу вас опет.“

Отац се потужи горко због поњег узнемиривања. „Шта си то тужио по градини?“ упита он, „чуо сам твој глас!“

„Крали су допови јабуке“, одговори Павле.

Близнакама су биле уплакане очи, те се не усудише подићи очи с пода.

„Тако дакле изгледају две пале“, мислио је Павле и даде себи обећање, да ће с њима поступати оштро као тамничар. Али када их први пут оштро освоји и када га оне оздо с болним смерним погледима сасвим невинно погледаше у очи, обузе га велико сажаљење, те их плачући обухвати рукама и рече: „Смирите се, децо, све ће добро бити.“

Он је гајио наду да Ердмани неће пропустити дан а да не дођу. „Гониће их савест“, говорио је себи. Он је у то био толико уверен, да је оца, који је с лености постао прави дрљавац, усрдно молио после ручка да обуче нов капут, пошто се надају значајној походи.

Отац послуша мргодно, па је после био двогубо љут, када је видео да му је посао био узалудан.

„Доћи ће сутра“, рече Павле када леже спавати, „нису данас смели.“

Али прође и сутрадан, а нико се не јави, и тако прође сва недеља.

Павле је јурио по кући као полудео. Сваких десет минута стајао је на вратницама и гледао је према рудини, тако да су се момци почели потајно подгуркивати и шегати...

„Жали Боже“, рече он себи, „што сам још тако невин, те се у љубавним стварима ни најмање не разумем, иначе бих знао шта ми ваља чинити.“ Мучни страх га обузе и бесан поче се претурати по постељи.

„Морам им ствар олакшати“, рече једнога јутра, па нареди да се упрегну жута колица, и оде у Лоткајм, имаће Ердманових, које су после смрти родитеља заједно обрађивали.

Срце му се стеже од срама и срџбе, када као просјак ступи на земљиште оних, који су му у животу задали већ толико јада. Без мало да се иза вратница опет врати, али стеже песницом јаче дизгине и усне му промрмљаше: „Та не тиче се тебе.“

Он пређе преко травом зараслога дворишта, по коме се местимиче распртили високи трњаки и око којег је било великих али врло запуштених зграда, на чијим је прозорским капцима било прио-белих колутова јамачно с тога што су с времена на време служили као стрелачке мете.

„Није баш част удати овамо своју сестру, али оне и не могу више тражити много части“, мислио је везујући коња за ограду од степенице, јер нигде не беше живе душе, која би му прихватила дизгине, а само из удаљене житнице чула се лупа млатила.

У истом тренутку, када ступи у ходник од куће, учини му се као да чује тихи жагор и отварање и затварање задњих врата. Па онда наста нема тишина.

Он ступи у собу за становање, у којој нађе остатке од доручка на столу и која још беше пуна дуванскога дима. Један часак стајао је чекајући. Затим се прогура нека стара, суха женска са збуњеним осмехом кроз врата побочне собе.

„Господари нису код куће“, рече она, не чекајући питање, „одвезли су се зором и неће се скоро вратити.“

„Не мари, чекаћу!“

Стара поче ваздан причати, како је чекање узалудно, пошто се њихов поратак не може никада унапред одредити, јер остају често пута сву ноћ изван куће и томе слично. Међутим му се учини да чује како нека кола у највећем трку излазе из дворишта. Уплашен скочи и приђе прозору, јер му се учини да се отео његов коњ; али када

га виде мирнога на оном месту, на коме га оставио, породу му се сумња, коју би неколико минута пре тога љутито сузбио.

Стара домаћица не усуди се да му покаже врата, и неузнемирен, али и без јела и пића, седео је, чекајући, на своме месту све до мрака. — Када се смрче, пође зловолно и понижено кући.

Сутрадан изјутра дође опет — али и сад узалуд. Трећег дана нађе врата добро забрављена. Нови поврати катанац висио је о шипу. Изгледало је да је нарочито ради њега набављен.

Сада више није могао сумњати да му се браћа нарочито склањају. „Зазор их је да ми погледају у очи“, говорио је у себи, „писаћу им.“

Али кад узе перо у руке, да њиме напише пријатне, помирљиве речи, обузе га таква одаратност према своме недостојном поступку, да га разгази, и стегнући поче трчати по соби.

„Морам прво да одем да црпем снагу“, рече он и уђе нечујно у собичак девојака. Оне су седеле крај прозора, не рекоше ни речи и гледаху бледа лица у даљину — на онда спусти једна своју главицу на раме другој и рече тихо и жалосно:

„Неће они више доћи!“

„Боје се њега“, уздисала је сестра.

И затим се опет предадоше замишљености.

„Тако“, рече он, дубоко уздахнувши и враћајући се у своју собу, „знао сам ја да ће ово помоћи.“ Затим узе нов табак и написа лепо писмо, у коме је браћи разлагао да се више не љути на њих, да је готов да им све опрости, ако сестрама поврате изгубљену част.

„Сутра ће доћи“, рече с уздахом олакшавања, када је бацио писмо у поштанско сандуче. — Остатак дана провео је у лутању по рудини, јер се није усуђивао никоме погледати у очи, колико се стидео.

Али Ердмани не дођоше. — — — — —

Било је то на Бадњи дан пред сам сумрак. Рудина је била сва засута снегом, а из сивога неба падаху лагано нови снежни праменови, када Павле опазивао како сеestre потајно узеше пешире и огртаче и хтедоше умаћи на задња врата.

Он потрча за њима и упита: „Куда?“

Тада почеше плакати, а Катица рече: „Молим те, молим, не питај нас.“ Али он осети како му се јавља неугодни страх и хватајући их за руке рече: „Поћи ћу за вама, ако ми не признате.“

Тада Грета јецајући промуца: „Идемо на мајчин гроб.“

Тада га обузе језа, што оне — такве хоће да ступе на оно свето место, али се добро пазио да им то не покаже.

„Не, децо“, рече он, милујући их по образима, „не дам ја то, сувише би вас забудило, а и сувише је висок снег на рудини, и скоро је већ мрак.“

„Али тек треба да је неко био на гробу“, рече Катица плашљиво, „данас на Бадње вече.“

„Имаш право, сестро“, одговори он, „ја ћу сам отићи. Останите код оца и запалите му неколико свећа. Ако Бог хоће, донећу вам утехе.“

Оне пристадоше и вратише се у кућу. — А он обуче топаз капут, наби шубару и оде у сумрак.

„Закључајте данас вратнице“, рече он пре него остави двориште, јер је слутио да ће се тек доцкап у ноћ вратити кући. А када би лутао по сметовима — —

Нема је била бела рудина... На дну снега почивале су увеле биљке, а где је иначе била смрека, уздизала се бела гомилца, налик на кртичњак. Чак и на стаблима врба био је бели покривач, али само с оне стране с које је дувао ветар.

Мучно корачао је по затрпаној рудини, на сваком кораку западајући више чланака. У ваздуху летела је овде онде потмулим ударањем крила каква сврака, бојећи се мучно противу сметова.

Нигде пута, нигде путање... Усамљена три бора, који се у даљини уздишаху према небу као прве авети, били су једини знак, према коме је могао управити кораке.

Ишчезе и златножута пруга, која се за неколико трепутака била појавила на ивици видика; све ниже падаху сенке, и када Павле дође до гробљанскога опкопа, који се пред њим уздиже као аветски зид, био је настао потпуни мрак, али је свежи снег ширио неку неизвесну полусветлост тако да је ускоро могао наћи материн гроб.

Улаз је био затрпан снегом, засут; нигде да нађе пролаза.

Тако је пипао мучно низ ограду, од које је местимце црна гранчица истурала своје оштре врхове из белог покривача, док му рука не упаде дубље у снег, не наплавши на отпор.

Ту прокрчи себи пут у унутрашњост.

С потмулим шуптањем поздравише га борови, а један гавран, шћућурен у снегу, узлете брзо и опкољаваше круне као јадна душа која не може да нађе мира.

Када снегом затрпану површину виде пред својим очима у њеној бледој једноликости, обузе га страх, јер нигде не снази знака, по коме би могао открити материн гроб. Крста није било на хумци, јер још није могао наћи пара да га купи, а хумка је била затрпана снегом који је све изравнао.

Мучни страх обузе га, и би му као да је сада изгубио и последње што је имао на овоме свету.

Дрхтавим рукама поче рашишћавати снег, с једне хумке на другу — и начини дугачку стазу, из које се овде онде помаљао из оумрака који крај од гроба, који венац или која туђа.

„Овде почива овај, овде почива онај“ — знао је то тово за сваки гроб, ко је у њему.

И на послетку посече своју руку о парче стакла, које беше избил из дубине... Он застаде и поче пажљиво пипати унаоколо... То је стакло јамачно било оно које је Грета у почетку јесени изнела да у њега посади лепе кате; зелено парче од боце, с оштрим, шиљатим ивицама — јесте, оно је било. Још су у њему била увела стабла. А поред њега венац, венац од вриска, који се помоли као камени прстен, а који је сам овде положио, када је последњи пут долазио овамо.

Када виде гомилу снега, која је скривала оно што му је најдраже, тако белу и мирну, паде на колена и зари своје усипано лице у хладну, меку пену од пахуљица.

„Свему сам крив ја, мајко“, тужио се он, „нисам знао на њих, запустио сам их. Не суди њих, мајко, оне нису знале шта чине!... Али ти се молим, мајко, научи ме шта да радим!... Пошљи ми једну једину реч из гроба... погле, ето ме где клечим овде и не знам шта да чиним.“

Па му се онда намах учини, као да ни он нема право да лежи на овоме месту, као да је на њега сваљена срамота, које су допале сестре. Он се назва кукавицом, себичњаком и ленивцем, што је толико оклевао, не покушавајући крајње средство.

„Учинићу, мајко, још ове ноћи“, узвикну он скочивши. „Нека не зане ради мене, жртвоваћу и последњи остатак свога поноса, само ако се спасу сестре.“ — Он се закле на то с подигнутим рукама, па онда појури на ледину. — — —

Трчао је ваљда три пуна сахата по завејаним путевима. Мосло је бити осам сахата, када стаде без даха пред вратницама Лоткајма.

„Данас ми неће умаћи“, рече он, а како нађе кашују опет затворену, увуче се потрбушке испод филарета — као што је то иначе видео код паса.

Прозори господарске куће били су веома осветљени, али пошто су били спуштени застори, није се могло видети ништа од унутрашњости; само непрекидана песма и кратко смејање допре навоље.

Кућна су врата била отворена. У мрачном ходнику застаде он за тренутак, да умири узнемирено срце, а затим закуца.

Урлихов глас викну: „Слободно.“

Ту се бежу испружила оба брата на дугачкој софи, ноге једнога поред главе другог, слика потпуно чисте савести и душевне веселости. Сваки од њих њихао је на длану велику чашу грога, а пред њима на столу стајала је чинија врућег грога.

Када га сназише, тако се уплашише да заборавише устати. Сасвим окамењени остадоше лежећи и звераху у њега.

„Ене!“ викну Урлих, који се први опет прибра, а Фриц испусти с праском чашу на под. Затим се саже и врло журно покупи парчад.

„Можете се ваљда досетити, зашто сам дошао“, рече Павле, ступајући у својим снегом засутим хаљинама до стола.

„Не можемо“, рече Урлих, који се полако исправи.

„Ни помислити“, прихвати Фриц, који се мудро заклони брату за леђа.

„Па примили сте ваљда моје писмо?“ упита Павле.

„Не знамо ми ни за какво писмо“, одговори старији, гледајући га дрско у очи.

„Биће да се изгубило на пошти“, додаде брзо млађи.

„Сетите се само. Било је 16. новембра“, рече Павле.

Тада се нешто присетише, да им је донесено некакво писмо.

„Али га нисмо могли разумети, па смо га бацили у ватру“, рече Урлих.

„Махните се изговора“, одговори Павле. „Знаете ви добро, шта вам ваља чинити.“

Они слеглоше раменима и згледаше се, као да он говори шпански.

„Нисам дошао да с вама терам спрдњу“, настави Павле, „ви сте мојим сестрама узели част, па им је морате опет вратити.“

Урлих се почеша по глави па рече:

„Драги Мајерхедере, мучна је то ствар — и не да се тако на дохват решити. — Седи де, па попи с нама чашу пунча — тако ћемо пре доћи до сврхе.“

„Да, пре и боље“, додаде Фриц, који устаде да донесе две нове чаше.

„Хвала“, рече Павле, „нисам жедан“. У њему се нешто бунило као да га браћа, као и увек, и сада вуку за нос.

А удове му обузе нешто као гвоздене везе. Осети се некако сасвим изнурен, немоћан.

„Е, када нам долазиш тако“, одговори Урлих, као увређен, „онда и нећемо никако да говоримо с тобом. Нисам рад да себи покварим божићни празник.“

„И да се охлади пунча“, додаде Фриц.

Павле премери укочена погледа час једног час другог. Како је то могуће да они, на којима је тежак грех, стоје пред њим поносни и охоли, док је он, који је био у праву, дрхтао и стрепео као кривац?

„А ако се вратим без утехе?“ повика у њему плашљиви глас. — „Не гневи их — сети се да си се заклео матери! На се самога немој се обзирати.“

„Дакле — хоћеш ли пити или нећеш“, викну Урлих љутито.

„На се самога немој се обзирати!“ викну глас опет, па онда спусти главу и рече промуклим гласом:

„Па — молим лепо.“

Оба се брата погледаше смећећи се, а Фриц пружи чашу, па рече:

„У здравље!“

„У здравље!“ промуца он и једва прогута врели напик, јер га је гушила одвратност.

Сада је седео као добар кардаш са двојцом браће за столом, он, који је требало да дође као осветник.

„Дакле да ствар приведемо крају“, поче Урлих поново. „Што је било, било, и не да се више измевити. Нећу овде више да претресам ко је за ким трчао више, ми за твојим сестрама или твоје сестре за нама, свакако су оне исто толико криве колико и ми! Ми их волимо од свега срца, оне су најљубије девојке у целој околини, и од

ерца нам је жао, када помислимо да смо их изгубили, али — да их сада узмемо, то тек нећеш тражити од нас.“

Павле их плашљиво погледа и рече утучено: „То је најмање, што — — —“, али даље не може, учини му се као да му се заледи крв у жилама.

„Немој бити смешан“, рече Фриц, а Урлих настави:

„Ето, ми бисмо то и учинили, јер их врло ценимо, и ако су се много заборавиле“ — Павла прође нешто по глави, али се савлада — „ми би смо ти сместа испунили жељу, али пре свега реци нам, шта дајеш уз њих?“

„Немам — ништа“, промуца Павле.

„Па видиш ли“, одговори Фриц.

„А нама треба новаца — много новаца“, настави Урлих. „Ја сам старији, и ако сам на се примим имање, морам Фрицу исплатити толико, да може за се купити друго.“

„Ја — ћу — радити“, промуца Павле и молећи погледа погружено на браћу.

„Ти си радио већ десет година и ниси ништа стекао.“

„Омео ме је пожар“, промуца Павле, као да моли за опроштај за несрећу, која га је снашла.

„А до године ће ти се десити што друго. Не, драги пријатељу, на то се не можемо унустити.“

Страх, да се мора вратити кући сестрама без утехе, нарасте све више и више у његовој души. Обузе га толико, да му се одреша језик, те повика: „Та за Бога, урадите се!... ја тек не могу више него радити... Радићу као марвинче... радићу дан и ноћ... штедећу и гладоваћу, а све што будем стекао нека је ваше... Видите... ја збиља имам лепих изгледа... локомотива биће скоро у реду... петнаест стопа захвата у дубину... збиља, можете мерити!... Товар тресета доноси десет марака... и ваш ћу мираз годишње у отплататама исплатити на пару.“

Он им погледаше разрогаченим очима у лице, јер је очекивао, да ће одмах пристати. А када ћутаху, пређе у очајању руком преко чела, с кога му је цурио хладан зној, и промрмља:

„Па — шта још могу?... збиља — учинићу и више: ...Примићу од оца имање, па ћу га затим пренети на вас, тако да... када отац — умре, један од вас буде господар на њему... Ја ћу се иселити и нећу понети ни колико је црно испод нокта. — Је ли вам то сад довољно?“

Али они ћутаху.

Тада му би као да пропада све у што је иначе веровао, као да му се измиче земља под ногама, као да се он сам баца у празнину. Он склопи руке — зуби му цвекотаху, — и као излапео бленао је у њих. — „Зар је могућно? Ви нећете? Збиља нећете? — Зар никако да схватите да је вама света дужност да поправите што сте погрешили?... Зар вам не вели ваше честољубље да не смете друге обешчастити?... Зар вам савест даје мира да спавате?“

„Престани“, рече Урлих, кога обузе осећај непријатности.

„Не, нећу да престанем! Не могу овако отићи кући... Збиља, не могу!... Зар ви баш никако не слушате шта сте урадили, ... каква је невоља у мојој кући?“ И он се згрози с успомене на оно, што је оставио иза себе. — „Кад бисте то знали, не бисте били тако немилосрдни!... Видите, Фриче и Урлине, ... ја вас познајем већ давно, ... ми смо заједно седели већ на школској клупи... и заједно смо... ступили пред олтар... Ви сте ми још вазда желели зла и ја сам много претрпео од вас, али ... ја ћу заборавити на све, ако само ову једну ствар поправите. Ви сте лакомислени, али нисте рђави, ... та ви то не можете бити, ... та и ви сте имали матер... видео сам је... она је при конфирмацији стајала поред трећег стуба лево и ... плакала је, као што је плакала моја мати. — А моја мати — али пфуј“, прекиде се сам, јер га снападе срамота што је име покојничкино споменуо пред заводњацима, али његов страх да се мора вратити без утехе, дође до безумља, те прогута и то, и поче поново, при чему му се већ ускомеша разум: „Замислите

само, да излазити сада на гробље... да имате сестре... које су преварене... и да нисте добро пазили на те сестре... и да се не усуђујете, дотаћи се снега, који лежи на гробу... и да сам ја заводњак... шта... шта бисте ви учинили?“

„Убили бисмо те“, рече Урлих, добацујући му презрив поглед.

Он испусти јак узвик, јер се сада потпуно оесвести, колико је понижен, како је указао свој понос, своју част... Стегнутих песница појури на Урлиха. Али се овај склонив иза стола, а Фриц одјури у побочну собу да позове послугу.

Тада он пође колебајући се на поље.

Вратнице су биле затворене као и оточи. — Он се не усуди вратити се, да му их отворе, те измиле потрбушке — као пас. —

Као пас! — — — — —

(НАСТАВИТЕ СЕ)

(3)

Рим, 1900.

Драги Л.

Можда ће ти бити мало криво што ћу ти данас у место о Леону XIII. писати о Тецелу и о његовој трговини са индулгенцијама. Шта ћеш му! Ми који долазимо у Рим, као што долазимо са сто разних страна, тако исто долазимо и са сто разних циљева: један само зато да се поклоним престолима светих апостола и светом оцу папи; други зато да у Ватиканској Библиотеци испитује рукописе старих Јевреја да би могао прочитати једно слово које пре њега нису могли прочитати сто најодличнијих научењака; трећи, и то обично са севера, долазе само зато да се балустрате на пинчијском металашту извршују самоубиство. Кад су једнога таквог грешника, пошто се срећно спасао, запитали кад му је дошла на памет мисао о самоубиству, он је одговорио да је то одавно, још код куће наукао. „Дошао сам, вели, у Рим и на Пинчио да извршим самоубиство зато што је одавде боља панорама.“ — Проклети путонисци! То је само њихова кривица. — Један мали број, пак, долази зато да у Риму ужива у свему, да му се све допадне, да све заволи, све осим индулгенција. У том малом броју је и твој Род.

О реликвијама сам ти нешто мало писао; о индулгенцијама грех би био ако ти не бих ништа причао. Свет се обично чуди да неко може бити у Риму а да не види папу. Међу тим, нема право. Папа је тако еитна ствар, да је у опште штета губити време и на то. Али, бити у Риму, и не знати ништа о реликвијама, индулгенцијама, црквеним церемонијама, допуштено је само бакалима и остарелим археолозима. Из реликвија и индулгенција се најлепше види шта је католичка црква, какав је морал њених.

Оне су, свакако, од самог оснивања католичке цркве с времена на време биле издаване, али никада се њима католичка црква није толико користила као у времену пред реформацију. Да би се што лакше и боље могло грешницима, у време папе Јована XXII. изда се књига у којој је забележено било која индулгенција од кога греха разрешава и цене колико свака кошта. Какав

год грех да учиниш, у тој књижи такој била је одређена цена и ти си се могао новцем искупити. Тако нпр. родо-оскривљење имало је своју цену, и то: већу, ако се за њ зна, мању, ако се за њ не зна. Цене: за убиство човека, једна; за убиство детета, друга; за прелубу, за кинђурење за крађу и т. д.

Ако си, дакле, био што згрешно, могао си се врло лако опростити греха. Таксе су биле одређене за индулгенције, а трговци су их разносили на све стране и продавали. Путовали су у леним колима, праћени тројицом коњаника. Ишло се тако господски, да би човек поми-слио, вели мој хришћанин од кога ово позајмљујем, да је то какав кардинал, а не обичан трговац и калуђер просјак. Кад би та свита била близу каквог села, један би из ње отишао сеоској власти као изасланик и рекао би: „Милост божија и светог Оца је пред вашим вратима.“ Тад би се на мах све у селу подигло. Свештеници, калуђери, калуђерице, општински одбор, учители, ученици, занатлиски еснафи са својим заставама, људи и жене, млади и стари, држећи у рукама запажене свеће, излажаху у сусрет трговцима, уз пратњу музике и свих звона из сеоској цркви. Најпре би се поздравили, и онда су се упућивали цркви. На челу спровода носила се панска була опроштаја на плиншаном јастучићу или на чоси изатканој златом. За њом је ишао најстарији међу трговцима индулгенција, са великим црвеним крстом од дрвета у рукама.

Цела та литија кретала се свечано праћена песмама, молитвама и димом мириса. Звук оргуља дочекивао у храму калуђера-трговца и остале који су ишли за њим. Крст који је он носио етављао се пред олтар: о њ се вешале грб пански и догод је он ту стајао, месно свештенство, покајници и под-комесари долажаху сваки дан, после вечерње да му одаду почит.

Један се, нарочито, између свих ових калуђера-трговаца био истакао својом великом ревности око спасавања људи од грехова — Тецел. Он је био главни комесар, и за то је имао осамдесет форината месечно и све трошкове. Сем тога имао је право на кола и три коња, али његови споредни приходи прелазили су много његову плату. Вели се да је једном у Фрајбергу зарадио за два дана две хиљаде форината.

Кад би се крст, заједно са панским грбом, подигао, онда би Тецел изашао на предикаоницу и почео би проповед. Хвалио је вредност индулгенција, у присуству го-миле која је дошла на ово спасоносно место.

„Индулгенције су, вели Тецел, најдрагоценији и нај-узвишенији дар божији. Овај крст (показујући црвени крст) је толико исто моћан колико сами крст Исуса Христа. Дођите, и ја ћу вам дати писма снабдевена печатима, којима ће вам се опростити сви грехови, чак и они које бисте били наумили доцније да учините. Нема ни једног греха тако великог да индулгенција не може да га разреши. Чак, ако би ко, што је нема сумње немогуће, ако би ко хтео напастовати Марију дјеву, богомајку, нека плати, нека плати добро само и то ће му се опростити.

„Помислите дакле да вам је за сваки смртни грех потребно, после исповести, кајати се седам година, било у овом животу или у пургаторијуму, и сад узмите колико се смртних грехова почини у једном дану, колико за недељу дана, колико за годину, колико ли за цео живот! Ах ти грехови су готово неизбројни и због њих ће се

наклеане муке триети у пургаторијуму. Овако, међутим, помоћу ових писам ви можете задобити једном у своме животу потпуни опроштај свих својих ваших мука и свих својих грехова.“

За тим је трговац постајао све ватренији и почињао је после овога обраћати се и непосредно. „Свештениче! племићу! трговче! жено! девојко! младићу! — говорио је он — чујете ли своје родитеље и своје друге пријатеље који су умрли и који вам из бездане дубине довикују: „Ми трпимо у страховитим мукама. Мала милостиња би нас ослободила, ви можете да је дате, али нећете!“ — Завршивши то, Тецел би се за који тренут заустављао да види колико њих се прихватило за кесу, на, ако би их било мало, он би постајао још безобразнији.

„У истом тренутку, настављао он, у коме новац завечи на дну мога ковчежића, у том истом тренутку душа ће изићи из пургаторијума и одлетеће, ослобођена, на небо. О глупачки људи, готово слични животињама, који не разумете милост која се тако богато на вас излила! Па ипак, дете, небо је још отворено... Одбијаш ли ти, зар, да у њ уђеш сада? Па кад ћеш онда ући? Сада можеш да искупиш толике душе. Цицијо и неми-лостиви човече! За који динар ти можеш да ослободиш оца свога пургаторијума. Ти мора да си ужасно неблагодаран кад нећеш да га спасеш. Ја ћу бити оправдан на дан страшног суда, али ви, ви ћете бити у толико строжије кажњени, зато што сте пренебрегли једно овако велико спасење... Ја те уверавам, обраћао се он ма коме од присутних, кад би ти имао само један капут, требало би да га скинеш и да га продаш, да би само могао добити ову милост. Господ Бог наш није више Бог; он је предао сву своју власт пани.“

Овако страшне речи и ово непосредно обраћање дрешило је многи сиромашни чворик у коме се крио по неки динар уштеђен од мучног рада, али зато панска је каса била пуна и грешницима су се опростили грехови. Сваки који би платио за индулгенцију, добио би „опроштајно писмо.“ На писму је било написано да се Н. Н-у опраштају сви грехови које је починио, ма како велики били и ма због чега били учињени. За тим у њему је стајало и то да је он сада враћен у ону чистоту и невиност у којој су били кад су их крштавали. И, најзад, да ће у тренутку смрти Н. Н-а врата којима се улази у место мучења и страдања бити за њ затворена, а да ће му, на против, врата која воде у рај бити отворена.

Разлика између Свете Године садашње и продавања индулгенција у време пред Реформацију је само у томе што су пре трговци сами носили индулгенције грешницима на ноге, а сад морају они да долазе у Рим да би их добили.

Поздрав

твој Рол.

Вечерња молитва. Сликао Ф. Жмурко. — Поред чланка о овом великом полском сликару, доносимо у овом броју његову *Вечерњу молитву*, која га је увела у свет изабраника. Она је слика претеча осталим великим Жмурковим радовима, а веома је карактеристична за Жмурков начин сликања.

Трг у Новом Саду. — У низу српских градова, међу најугледније и најзнатије долази Нови Сад. Он је поред Загреба и Карло-

ваца, снажан српски центар у којем су многе културне и просветне установе. Нови Сад је седиште бачког владике, у њему је Српска Матица, Велика Гимназија, Девичка Школа, Српско Народно Позориште, Српски Централни Новчани Завод, Српска Читалица, Женска Добротворна Задруга, разни одбори многих просветних и културних заклада и других установа којима је племенит позив: чување српских интереса и културни развитак српског народа.

Спољашњи изглед Новог Сада веома је допадљив, јер је, и поред немачко-мађарске најезде, још ваља већим делом својим у српским рукама, које га држе и чувају колико је год могуће од туђинских незаситљивих пожула.

У данашњем броју доносимо слику трга о тржном дану. И поред народносне мешавине трг одржава српски тип, јер је већина продаваца српске народности из самог града и његове околине.

Развалине Шћепанграда код Благаја Сликао Ж. Ајдукевич. — На путу од Мостара за Невесиње развалине су овог града који још носи име и по Благају. Град је овај подигнут на високој стеновитој купи, која се усамљена подиже из равнице. Основа му је неправилан четвороугао. Име Шћепан-град добио је по Херцегу Шћепану.

Манастир Новиљ. У плодној дунавској равници, као предстража фрушкогорским манастирима, подиже се ова лепа српска богомола које слику доносимо као прилог низу осталих лепота српских земаља и српских творевина.

Горњи ток реке Дрине (сликао Хуго Шарасмон). — Ето је вавоите како дере кроз уске теснаце, како ваља драге и камење, како потмуло бруји у снажном току. Наши је неспирни крстите: *валови том, међом племенитом, водом гладном, реком суз и српских удаха...* Са обоју обава њезиних величанствен је поглед који напaja срце и душу најлепшим надама.

Пуцање као одбрана од града. — Ова је слика као објашњење уз чланак истог имена. —

Град Столац у Херцеговини. (Сликао Р. Отен-Фелд). — По лепоти својој — први је у Херцеговини; по старини — још из римског доба; по знаменитости — седиште некадашњег славна Смајил-аге Ченгиџића! Поред свега овог, што је већ довољно, Столац се истиче и високом температуром, која се у његовој котлини једначи с оном у арабијској Цеди. Лети се голо стење, којим обилује овај град са својом околином, толико загреје, да се не може од топлоте руком дотаћи, а због чега нема ни ноћне свежине.

НАУКА

ПРИБОР ЗА ПИСАЊЕ У СТАРО ДОБА

(прилог културној историји).

Прибор за писање није био један исти код свију народа, већ су разни народи, а у разна доба, имали и различан прибор за писање. Нписи на камену беху најобичнији, јер он беше најпостојанији да очува оно што на њему беше написано. *Вавилонјани*, — како нам *Плиније* прича — своја астрономска посматрања бележили су дуже од 7 векова, и то на *циглама*. Код *Грка* био је обичај да пишу на *црепу*, и у неким пределима Мисира нашан су се такви исписани дрвови, чије се постоје рачуна да је било у добу кад је се Христос родио.

Бронза се није употребљавала само за документе које су хтели да очувају, већ и за препоручена писма у званичним пословима. Изгледа да су Римљани имали књиге од бронзе, а такве су биле нарочито оне, које су требале да стоје у архиви царској, и у којима су биле привилегије колонија. Много је била распрострањена и употреба *олова*. «Ко ће ми допустити — узвикује *Хиروب* — да моје речи избедешим. Зашто да их не могу исписати на оловној таблаци са дршком од гвозђа, или да их длетом издубим на камену?» «Веољани — вели Паузианије (књ. IX) показаше ми оловни савијутак на коме је била исписана песма Хезијодова о месецима и данима, само што су слова била временом веома исхарчена.» Стари народи умели су као и ми, да овај метал израде у врло танке плочице, и може се узети, да је пре, но што је била позната употреба папируса у Италији, оово употребљавано од римских власти за објаве, Закључци сената, који су се на цара односили, урезивали су се на *слоновој кости*; — а по слоновој кости писали су прним мастилом људи са слабијим очима.

Прерађену, учињену *кожу*, као писаћи материјал, употребљавали су у старом доба азијски народи, Грци, Келти и Римљани. У Бриселској Библиотеци налази се пет књига Мојсеових (Пентатеух)

на 57 уједино ушнених кожа, у дужини од 50 рфеи. *Петрарка* имао је *кожни огртак* на којем је при одању писао песме, ако случајно није имао при руци артије или пергамента. Тај је огртак још 1527. г., као какву скупоцену реликвију показивао кардинал *Садолет*.

За писање употребљавана су и *црвена животињска*. *Зонарес* прича у својим *Аналима*, да је Цариградска Библиотека — која је изгорела под царем Василијем — имала *Илијад* и *Одисеју* исписану златним словима, и то на *крвима змијским*, у дужини 120 стова. А Амброзијева Библиотека у Милану чува један диплом који је писан на *рибљој кожи*.

Пергамент је изнађен тек у 2. веку пре Христа. То је име дошао од града Пергамума, где је по свој прилици не изнађен већ усавршен пергамент. Сем белог и жутог пергамента имали су стари народи још *пурпурни*, *плавни* и *љубичасти*. На шареном пергаменту писали су златним и сребрним словима. Најстарији рукописи, што се за такве зна, писани су на пергаменту. Документа пергаментска имамо тек од краја 7. века. Они су по кадито изванредно велики, тако нпр. *овтужба* против Темплера, која се чува у Париској Библиотеци, велики је 30 рфеи. Пре и после упада Варвара пергаменти су врло ретки. У то време употребљавани су већ садашњи пергаменти, те су уништавајући првобитно писмо писали поново преко њега. Оваквом лудачком употребом, или боље злоупотребом пергамената, што је бивало нарочито у Риму, уништена су многа литерарна блага. Рукописи ове врсте називају се *палimpseсти*. Дешавало се да на неким палimpseстима исполи првобитно писмо, да се може читати. Тако су се нашан фрагменти *Линија*, *Цицеронова расправа о републици*, *Институције Гајуса* и т. д.

Плиније мисли, да је прва материја на којој је писано било *лишће*, управо савијучи од *палмова* и *слезова* *лишћа*. Сиракуски при јавном гласању писали су своје пресуде на *лишћу маслиновом*, зато се процедура која је у Атини звана *острацизам*, у Сиракузи звала *пестализам*. До краја 6 века служило се *свољном* и *унутрашњом кором* различитих дрва, и од тога су правили књиге. Отуда долази да је реч *liber* (књига) код Римљана значила и књигу.

Најстарији писмени споменици што их имамо писани су на *дрвету*. Један натпис на дрвету *сикомора* метнут је у гроб *исирског краља Мицеринуса*, нађен 1837. г., у трећој пирамиди *мењанској* (сад је на чувању у *Инглеској*); рачунато је од изналазача његова, да му има 5900 година. *Хинези* су писали пре изналазача своје артије, дакле пре 2000 година, на *дрвеним* и *бамбусовим* *плочицама*, и неко се од тих таблица чувају још и данас као скупоцени споменици старина.

У *Грчкој* и *Италији* био је обичај да се документи од важности *зарезују у дрво*. У *Пританеуму* код Атине налазили су у првом веку после Христа остатке дрвених таблица, на којима је 400 година раније *Солом* писао своје законе. И *Драконове* таблице биле су од дрвета, као што се види из речи једног *шалиног* *песника*, кога *Плутарх* цитира: «*позивам за сведоке законе Солона и Дракона, на којима сад народ своје зеље кува*». — У Риму *резали* су законе — док још није било *стубова* и *бронзаних статуа* — на *растовим* *плочицама*, које су биле постављене на *форуму*. *Свештенички анали*, у којима су бележени *политички догађаји*, били су по свој прилици *писани* *прним мастилом* на таблаци која је била *обележена*, и те су табле звале *албис*. Таблице су стајале пред *кућом* *првосвештениковом*, и претило је се *страшним казнама* онима који би се *усудили* да их *скину*, или да их у *тексту* *измене*. Ти су анали *вођени* до 120 година пре Христа, али употреба *албуза* одржала је се и даље, и још под царем *Теодосијем* *објављивани* су закони на *дрвеним таблицама* које су биле *обележене*.

У *жртвачким* *сандуцима* *музија* налазило се *платно* које је било *исписано* *словима*, те изгледа да је тај материјал служио као неки *религиозни докуманат*. Тако прича *Линије*, да су *Самнићани* *свечане церемоније* — којима су *почињали* своје *војне походе* *протаву* *Римљана* — вршили по *једном* *старом* *унутру* које је било *исписано* на *платну*. *Сибилске књиге* биле су од исте материје. Доцније је *платно* употребљавано и за *обичне књиге*. Тако је цар *Аурелије* наредио да се његова *дела* *испишу* на *платну*. И не само *порезни регистар* у *римским* *архивама*, него и *закони* *многих* *царева* били су *исписани* на *платну*. Једно писмо *Симахуса* *тврди* нам да се *место* *обичног* *платна*, употребљавала *свила*, и да је тај обичај *пореклом* од *Персијанаца*.

Папир је нека врста *трске*, чије је стабло *окужено* *кожастом* *опном*, из које се *сипавла* *више* *врста* *артије*. При *квалитет* *знао* се у *почетку* *хијератска* или *света* *артија*, јер су на њему *писане* *свете књиге*. *Ласлајући* *Августу*, тај *свети* *папир* *прозвао* је се *доцније* *царски* а *друга* *врста* у *почаст* *Линије* *жене* *Августове* *назвао* је *линијски*. *Грамаичар* *Фаније* *изнашао* је био *начин*, како се

папирусни табаци праве већи, и како се глачају. Његова артија кон-курисала је царској. У околини Сауса правила је се саитска, а у извесним доловима Александрије тенотска артија; ове две врсте биле су боље од горњих двеју. Најразвијена била је трговачка артија, али на њој није се могло писати већ је служила за наковање.

Справљање артије из папирусног стабла приписује се Египћанима, али се само не зна кад. По једном писму *Шамолијона млађег* нашао је овај учени путник уговоре на папирусу, чији датум достиже до 17. века пре Христа. Тако исто мало се зна кад је уведена употреба овог писаног материјала у Грчку и Индију. Највеће фабрике артије биле су у старо време у Александрији. *Плиније* прича да је под Тиберијем папирус био тако скуп, да је због тога бунуо устанак у Риму, и сенат је био принуђен, као год' за време глади што је давано жито, да сваком грађанину разделеује артију. Од 4. века папирус је бивао све ређи. А фабрикација његова пала је још више, кад су Арапи освојили Египат; трговина између Истока и Запада постаде тада све мања, а у 11. веку престаде са свим, док међутим у Европи овлада артија од **памука**. Одатле до артије од **крпа** прелаз није велики: прва дела у којима се то напомиње, датира се крајем 11. века.

Дрвене са тавним слојем **писна** превучене таблице за писање биле су некада много у употреби, а по њима је се писало металним дршкама. Новтаним плочицама служило се већином за бележење од мање важности: за рачуне, концепте, школске вербанке, нарочито за писма, често пута је се писао одговор на истој писаној табли, на којој је и писмо дошло. За време Сатурналија Римљани су поклањали један другом такве таблице за писање. Динтике биле су писане таблице из два листа. У Риму козулан и други великодостојници, при ступању у звање, слали су поред осталих поклона, и такве динтике, које су биле обично направљене из слонова кости и вештачки латом украшене.

При **мастило** стари народи справљали су из чађи, гуме и воде, мешајући са тим и по мало винског сирћета. Такво мастило постајало је тада исотирпо. *Плиније* прича да се преко књига сипао и писант, да мишени не би књиге нагризли. Овако је се мастило употребљавало до 12. века. Стари народи употребљавали су дрвено, плаво и жуто мастило, а тако исто и приу течност од сенија. Од мастила дрвене боје највећа је се ценила оно које се звало *minium*, а данас под именом *монат* разуме се свако мастило у коме има цинкобера. Мастило које се добивало кувањем извесне врсте (бодљикавих) жуљена употребљавали су искључиво цареви, јер је осталима под претњом смртне казни било забрањено то мастило употребљавати. У старо време знало се за *златно* и *сребрно* мастило, и тада је била читава класа *златописаца* (хризографа). Царска Библиотека има неколико грчких јеванђеља која су писана златним словима. Са сребрним словима налази се врло мало рукописа. Најславнија од њих јесу Јеванђеља Уфиласа, које се налази у Уфали, и писани Светог Жермена владике париског, који се чувају у тамошњој Библиотеци.

Пређе се обично писало разним *металним* или *оловним* *дршкама*, које се у многим јевропским музејима налазе, а често и са четкицама и трскама које су се секле тако као што су се до свора сениа гушчија пера. Напоследку долазе пера, која се често сномину у 5. веку код неког анонимног писца. Из збирке слика, нађених у Херкулануму, може се закључити, да је дијант, писали прибор, сто, брус, перорез и пош за радирање, био одавна познат. За прављење линија до 13. века служило се металном дршком. Најзад да напоменемо да је у том старом добу био обичај, да се не пише за столом већ су метални лист на колелу или левој руци, а тако се на Истоку и дан дави пише.

с незначког 2.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Vid Vuletić Vukasović: Bilješke o kulturi južnijeh Slavena, osobito Srbalja. Preštampano iz „Dubrovnika“. Dubrovnik, 1897.—1899., стр 240 на малој осмини. —

Вукасовић је већ одавно познат српском научном свету са својих радова поглавито етнографске садржине. Може се с правом рећи, да је он дао више прилога српској Етнографији, него већина писаца наших који су се о тим стварима бавили. Ове „Билежке“ његове заузимају међу његовим радовима једно од првих места и по садржини и по вредности и по труду који је писац око њих морао уложити. Он је проучио неколико стотина старих гробова у Босни, Херцеговини и Далмацији, и на основу дубоких истраживања и испитивања дошао до резултата: да се по садржаним обичајима и по другим културним својствима, које је наш народ из себе оставио, мора

признати, да он није био без културе чак ни у најстарије доба; а натписи на споменицима, писани народним језиком у оно време када се сви остали народи служе латинским, сведоче да је та стара српска култура била самостална и оригинална. — Какава је и колика била та „страна“ култура знаће се потпуно тек онда, када буду обелодањени сви народни обичаји и умотворине. Тако вели писац.

Вукасовић пре свега доноси два старобосанска натписа из Некронола на Лађевини код Рогатице (у Босни). Оба су урезана на стећцима од јанисница и то старом ћирицом. Стећци су на хумкама или код њих, а то значи, да су становници са стећцима живели у исто доба са становницима с хумкама. Писац држи, да су праседеоци покојани у хумкама, а под стећцима су искључиво преци нашег племена.

На стећцима се у опште виђају различити украси и слике као што су: грана детелине, јунак на коњу, два јунака на коњима један према другоме; јунак у лову стрела једна или ерну, нагодно коње на венра; некад је уз јунака и његов штитоноша који обично нешке прати господара; јунак на коњу, на руци му соко, а испод њега домаће животиње или чешће дивокосе. Обично је на стећку о седмицама коло с мањак; ретко јунак језди под крсташем барјаком; а много га чешће пратекује верна љуба или остарела мајка, или кум, син, брат и т. д. Некад је на стећку само десница јунакова; кадкад се јунак моли Богу или је снужено наслоњен на балтак свога мача, а љуба стоји поред њега са скрштеним рукама; ретко је коњ без господара; а још ређе положено дете, крај њега голубица или кукавица; некад покојник држи крст у десници, а сабљу у левици, те се брани од нечисти. На неким се стећцима види јунак како пешачи и држи високо венца у десници, а левом се руком подбочно. — *Поменути слике на стећцима јасно показују, да су они права слика феудалног живота у Херцег-Босни.*

Пошто је описано чувени стећак на Бротницама у Копаоници у јотару дубровачком и велику некропољу у Ченикућама у истом ко-гару, писац вели, да је свака илузија породица имала своје посебно гробље; отуда се гробља с мало гробница јављају на многим местима. Негде се по породичном гробљу називало и село, у коме се гробље налази; такав је случај са селима: Орашницама, Бранковићима и т. д. Својенике у Ченикућама у Добришту сматра народ за старо-босанске, а иначе их свуда — и у Далмацији и у Херцег-Босни — приписују Грцима.

Гробнице у свима местима граде од тесаника; оне су изнад на саркофаге; четвртастог су облика и на челу гробнице стоји крст; на глави је међутим отвор, кроз који се покојник спушта у вечну кућу и полаже на гредине, како би му се тело могло точити.

Стећак има на хиљаде у Далмацији, Херцеговини, Босни, Стариј Србији, Арбанашкој, али им је прва земља Херцег-Босна, те их с тога писац зове старобосанским споменицима, а натписи су на њима старо-српски. Стећци су веома тешки, али ипак пису каменом без облика, јер су скоро увек — и ако просто — окресани, углађени, зарубљени, украшени и урезани. Обично су од вапненца. Народ их зове разним именима као што су: *Грчке Плоча, Машети, Стећци, Камење, Мражорје, Биљези, Ками, Мражорци, Пишани, Старо Гробље, Грчко — Богушиско — Римско — Диево — Маџарско Гробље, Гробница* и т. д.

Ови споменици имају три главна облика: *плоча, стећак* и *стубац*. Плоча је равноредна, стећак је обично на семе, а стубац личи на обелиск. Стећци, а по непад и плоче, налазе се на подставку с једном или с две степенце.

После слика друго место по важности заузимају на споменицима *натписи*, о којима се писац бави у другој расправи.

На треће место долазе *симболични* и *украшени знаци*: свети крст, подумесец и звезда. Крстови су најразличитијих облика, али су најобичнији крстови и раширени. Ако је крст који пут испуштен то је само случајност. Крст сведочи, да под стећком лежи хришћанин.

У старобосанске споменике писац не убраја огромне крстове, који су на старобосанским некропољама епифаназне величине, али их узима као сведочанство о томе, да у тим некропољама не постојају богомила, већ праве присталице Босанске Цркве, која није пристајала ни уз Византију ни уз Рим.

Вукасовић прекида говор о стећцима и некропољама и врло велики део своје расправе посветио је доказивању, да је у Босни било врло ретко и мало богомила; за тим говори о богомилској науци, па о „светој босанској вери“; износи уређење обеју религија и т. д. Из многих докумената изводи закључак, да богомила није било ни у Херцеговини ни у Далмацији, изузев неке врло мале области.

После тога цитира речи пона Каера, који за стећке вели ово: „ти споменици својим особитим обликом, израдом, множином, украсом и разорењем — живи су нам и неопитни сведоци културног развика, моћи и богатства народа који их је подигао.“

Осим поменутих земаља, стећака имаде у Црној Гори, Бугарској, Истри, Хрватској и у Моравској, а писац држи, да их мора бити у свима оним земљама у којима су у старини живели Словени. Они су се одржали поглавито с тога, што су увек сви народи сматрали гробље као светиште, које се није смело осакраћивати.

Нагледа да су први стећци постанли у Србији; а поуздано је, да су се најбоље развили у Херцег-Босни за независентно доба. У почетку су их подизали само присташи Босанске Цркве, а доцније католици, православни и мухамеданци.

Б. Стратимировић их дели по облику у четири групе. У прву долазе плоче, које могу бити дебеле до 40 см. Има их од две врсте: а). дуга плоча чија је ширина према дужини $\leq 1:2$, б). широка плоча, ш.:д. $> 1:2$.

У другу спада камење с дебином већом од 40 см.: а). каменца, ш.:д. $\leq 1:2$, б). камен, ш.:д. $< 1:2$, в). камен с подиетнутом плочом и то или обоје из једног камена или извојени; г). стеница т. ј. камен на плочи с једним степеном с једне стране, све из једног камена; д). стрменац, камен у облику зарубљене пирамиде правоугаоног пресека.

Трећој групи припадају *усправни масти*: а). ступац, четворобриди призма; б). стела, вертикално усађена плоча; в). крст.

У четвртој су групи *споменици*: а). стећак на слеме (римски саркофар); б). стећак на слеме, побочна је страна правоугаоник, сандук и плоча из једног су камена; в). стећак на слеме, побочна је страна трапез, сандук и плоча одвојени; г). стећак на слеме као б), али сандук и плоча одвојени, а споменик налази на кућицу; д). стећак на слеме као првакни, али у једном комаду, на прочелу доње побочне стране као сегмент издељане тако, да су уздужне стране сандука коритасте; е). стећак на слеме по типу б), али између плоче (на једну страну проширене) и сандука посредан степен, све од једног комада; ж). стећак облик као тип в., али уместо «крова» има облау горњу површину као у јадраста свода; з). стећак једнак с типом в., али са потпуно равном горњом површином, те је обрнути стрменац; и а). стећак по типу б. с квадратним пресеком.

По облику споменика мучно се може рећи, да ли је под њим присташи једне, друге или треће цркве; али су свакако под најстаријим (из XIII. и XIV. в.) присташи Босанске Цркве. Ако је под стећком божина, онда је стећак као сандук без икаквог обележја и без крста.

На стећцима има даље орната и архитектонских украса као што су: увит, кривулица, зубица, завојница, водича, две рибе, две наунице, веругалица, гранична дотелине, вртке, кружнице, јабунице, цветићи, куке, раулице, споннице, троланске и т. д., а те мотиве и дан данас употребљава наш народ.

Особито су чувени и хералдички орнаменти: штит и мач, сабља, нож, шилит и пацак.

Врло је ретко на стећку барјак.

Писац има око 200 старосрпских натписа, али их овде не носи. Набраја најзнатније некрополе у Херцег-Босни, на чијим је управо стећцима забележена древна култура нашег народа. На погледку Вукасовић описује самртне обичаје у Лици и Херцег-Босни, на налази, да између њих и стародревних, које је он опазио на стећцима, има великих сличности.

Свршиши свој резерват о поменутој расправи Вукасовићевеј ја је особито препоручујем свима онима, који се баве етнографским истраживањима у опште, а негитивањима наших старина посебно. Њу треба тако исто да прочитају и сви негитивачи села у Српским Земљама, јер ће се из ње много којечему научити.

М. Радивојевић.

УМЕТНОСТ

СЛИКАРСТВО

Франа Жмурко

пољски сликар.

... Пред нама ово жене изпредне карнације тела, бујне косе једва стегнуте латиним укосницама, огрнуте само изредном богатом источњачком тканином. У њеним ушима, на њеним грудима тежак је драгоцен изжит; око ње свуда блесак и лускуа богате драгерије, изредних боја, сребрних свећњака, китњастих мекх њиљмова.

У белим, као длетом изрезаним рукама, држи гују. Велике, надивене очи, застрте дугим, деним трепавицама, гледају тако немо и страшно: на нуриурним, малим уснама дрхти када јоште последњи ватрени полубац.

Оде душа снава... и ум снава. Овде само чула говоре, овде само страст дише... (Клеопатра)

Мило даље: ово опет красне, сребром и златом протанчане за-весе, крај ложнице са свиленим јастуцима, везеним у артистичке шаре. Опет жена млада, драгесна, са мешавином жудње и лункости у прним ватреним очима. Са некаквом стидљивом лебљом огрће се белим, вушеним огртачем... (Феудални закон)

А тамо? Опет красно, бело тело поред заврнуте лампе, на свиленим миндермудина, са брилијантским иглама и гривама. (По Падмахову налогу)

Даље... Разбарушена коса, везана латин траком, густе обрве, велики златни обод, сиштене очи пуне жара и љубави, бео, диван врат, по веде ишаран плавом жилицом... Да, да, та то је Вијолета, дивна, лунка, заносна, чаробна Вијолета.

Тамо на десно — лак осмех, сјајни драгоцен полумесец у локнастој, несташној коси. И очи и уста смештају се безбрижно и слатко. О чему сања, о чему мисли? Сигурно о својим доважким победама... (Дијана)

А на лево?

Разбивени кристални пехари, корпе са ноћем, са слаткишима, венци, нуриурни огртачи, и млада, бела женска тела која леже тамо амо, уморна, срушена. Каква атмосфера! Како је овде загушљиво и тешко!... (После Хелмодаловог тогбе). — Овде пред нама млада девојке, још дете, иде у цркву са њиљом у красивој ручици. И ово чисто, мило, још невинио дете, као да осећа, да може опити, да је млада, лено, заносно... (Палма) Али доста. Шта је то? Где смо? Какав је то свет?..

Галерија слика Фране Жмурка, пољског уметника, чије је име од скоро постало славно и чувено у целој Европи, доиста је читав свет који онца и заноси.

Па како то?... Слуд, куд год погледаш: жена, жена, жена... Да, да, Жмурко је изузетак од пољских живописца. Он није сликар великих историјских слика, као маестро Матејко, нити болом салонских хришћанских мученика, као Сјемирацки, нити брижних, погрнелих од сунца и сиротиње пољских сељака, као Хелмошки. Он слика свуда жену и то жену не Пољкињу, саванцицу и поеткињу. Он слика жену с југа: пола леву, пола уображену о својим чарима, жену у које снава и дух и срце, жену са раскинутим страстима. Други живописци, и ако понекад сликају жену, не раде то поглавито ради раскошног тела, колорита карнације, због левог пртежа чорне.

Матејкине су женске фигуре снажне, велике, величанствене јунакиње; Сјемирацки слика их суштане, лене, бездушне, као грчке статуе; Геримски: мале женске главице које имају покато много чара; Возианска слика жене оваке краве су: ни лене ни ружне. Али све то није жанр који је Жмурку омилио.

Што зачуђана у Жмурковим сликама, то је околност, да у свакој својој слици на први план исподлава груди, бисту мекх контура, дивни торс расцветане жене. То му је већ и као жанр постало, јер нир. и главе млађаних девојки седе на бисти зрелих жена. У Жмуркову композицији има тонких, златистих, мрких и црвених тонова. Неки критичари му пребацују, да њим, свило и кадице, које тако често и тако велику улогу играју у његовим сликама, имају сувише мало сјаја и мекоће. У великом броју женских глава у Жмурковим сликама може се још и приметити, да су све његове жене лене, са великим очима, драгесним пртима врата и примамљивим уснама. Све његове женске фигуре имају пола наиван, пола страстан осећај. У богатим телима његових модела душа снава, а мисли се не занимају ничим озбиљним; у њима само чула цурују. Ова генсуалност види се веома јасно у пози, коју Жмурко даје своје женскињу, јер је та поза несвесна, измурена, лена. Жмурко има врло велико мноштво композиција које су пуне дивне хармоније плава, тачности главне мисли, тонске колористике и дубоко осећане поезије.

Франа Жмурко родио се у Лавову 1858. године. Родитељи му наменише научарску каријеру, али њега је срце стално вукао ка сликарству.

Као мали дечак задивљавао је скицама своје учитеље. 1876. године оде у Кракову и тамо, где познаде красна Матејкова дела, реши се његова судбина, — он постаде сликар. У години после тога отиу-това за Беч, где ступи у ондашњу академију. Бачка рутина, која онда беше достигла свој врхунац у артистичким аустријским круговима, отера га из Беча, те оде у Минхен, где постаде приватан ђак чувеног Александра Вагнера. Ту се баци на посао са неонисаном марљивошћу. Прва њена слика беше портрет његова оца; а за тим изради Клеопатру, за коју доби на изложби златну медаљу. На препоруку пољског сликара, Козимија Пилоти, Вагнер га прими у своју композиторску академску класу. Три године пробоше Жмурку као сав у Минхену; али срце га је вукао у Пољску, те тако једнога дана оде натраг у Кракову. Тамо поред Матејка поче да ради на новој слици: „Клеопатра Велика и Есхера“, која обрати високу пажњу цара Фране

Јосифа. Аустријски цар га обрадова Римском Стипендијом. У артистичком граду одушевљенаху га пре свега дела старих вештаца. Он наслика у Риму ове слике: „Сфинкс“, „Перо“, „Саламбо“. Жиурко се ипак не осећава добро у разнеженој и страшној Италији: он отпутује у Подеку, Верману. И овде није могао исприја да себи нађе свој оригинални правак, јер се кљобаше у разним сликарским правцима. Ових година створи 18 картона под општим именом „Le Bon-doit“; овај нивантин албум постаде неомла понударан. У ово време насликао је и много других, лепих слика, као: поетичну, пуно мистицизма „Смрт на цркви“, „На крилима песме“, „У анимосу“, „Смрт Арипини“, „Прометиду Арипини“, „Ханси“, „Домон“, „По подизању новог манастира“. Ова дела посла у Русију, где их одушевљено прихватише.

Ипак ирци знају праве, поетичне мајсторије испознате се у слици створеној у Немачкој: *Вечерња песма*. Мало после наслика „Феудални закон“, чувену доцније „Даму у бујди“, „Даму са бисером“, „Нијега“. Ова дела доираху су и у Чикаго на изложбу, где су одушевљала тамошње посетице. Овај сликар следоваше напредно изражен властити портрет, и широко позната у Немачкој, у многим аустријским часописима репродукована слика већег облика: „Грешница која протресе“. Много чира има сликана мало после „Аве Мариа“ (главница млађано девојчице), „Хелијотабал“ и најзад „Виглејемска звезда“, која Жиурку овековечи име.

У опште у Жиурковој делатности можемо приметити три епохе: прву, где се подаваше утиску живописца код којих је учио, другу, где је сликао у великом мноштву лаке слике које су годиле широј публици и могле се напредно добро продати (н. пр.: Le Bon-doit. Девојка са ланцем и др.) У те обиде епохе његове слике имају уопште толико, страшно, чудно обележје. Али кад после ове епохе оживе поени у Жиуркову срцу, те кад поетична индивидуалност победи све туђе утиске: настаде трећа епоха, епоха пуна славе. Његове фигуре добијају израз душе, израз срца: „Виглејемска звезда“, у којој је неомла живописна група чаробног женскиња и изредан, широко третиран пејзаж, — очарала нас мистицизмом, и тихом, нежном, савлазком и дубоком идеалном појезијом. Жиурко је сад виђен и чувен у целој Јевропи и Америци. Његова „Виглејемска звезда“, која је обила са све сликарске салоне Енглеске, Немачке, Холандије и Русије, сада је на Парској Изложби. —

Шабан.

Ружа Винабер.

Госпођица Надежда Петровићева. Оних дана изложила је Г-ца у сали Велике Школе своје сликарске радове, и та изложба објављена је преко свију престојничких листова. И ми смо отишли да видимо радове тог новог поборника на пољу Левога, којих је, на жалост, код нас тако, тако мало. Име Госпођице Надежде Петровићеве као живописца сасвим је ново и непознато, мислили смо, а она, међутим, ето има и таквих радова које износи оншгој оцени, што значи, да је Госпођица у миру и тишини не само радила и спремала се, но и остварила се.

С тим мислима отишли смо на изложбу, у напред уверени да ћемо моћи наивести неколико лепих, одушевљених речи на адресу Госпођице Петровићеве, и молили је, да истраје на томе путу који, и ако је трновит у опште, а код нас трновитији по на где, ипак је пут славе и части.

Међутим, како смо се горко разуверили!

Кад смо видели оно што је Госпођица под именом сликарских радова изложила, нисмо се могли довољно начудити толикој њеној храбрости. Зар после рада на академији; зар после другог кретања међу радњима и старих и нових мајстора Госпођица не нађе бољих и лепших узора себи и својој одушевљеној младости, но „интересионистичке“ радове, то болесно и труло схватање болесних и трулих полова. Зар после свакодневног посматрања божанствене игре светлости, којом посматрању и репродуковању као вештини Госпођица живот свој посвећује, — она нађе, да данашњи артисти, у пуном жеку, и свога декадентства а и декадентског појма о Лепоме, у опште, боље осећају лепоту и поезију светлости но ико други пре њих!?... Као коментар за ту идеју ми молимо Госпођицу да, ако већ досада није, прочита шта о животу и делима једнога Леонарда да Винчија, једнога Микеланджела, једнога Тицијана, на потом да погледа мало боље око себе и загледа у душе својих модерних учитеља.

Ми ово велимо с тога, што верујемо, да је Госпођица оним што нам је изнедела, хтела да покаже, како је и она јак нове школе; и ако је тако, не можемо довољно да нажаломо труд Госпођици и њену вољу, којој је резултат био оно што нам је изложила.

И да нам је само знати, каква је то морао жалостан учитељ бити, који јој је рекао, и ако је знао, да је Госпођица дошла тамо да се иницира, да се увозна и ужива у тајну лепоте слика и светлости: „Ви ћете бити велики артист једино под тим условом, ако будете без икаквог смисла шарати бојама по платну, и што вам рад буде шаренији, тим ће бити лепши. Многи ће вам, можда, рећи, морао је говорити учитељ, даље: „да Вам рад није никакав рад; да нема апсолутно икаквог смисла; али Ви будите уверени, да ће Вам тако говорити само они који немају појма о сликарској вештини, нити имају очију да виде светлост. Према томе, кад будете на врхунцу своје вештине, израдићете и, пр. кзв. женску прилику целу у боји оранж, шарану онде онде цинкобром, уатрамарином, кадмијумом и ма каквим зеленилом. У таквим бојама, истина, остала свет неће никада жену видети, нарзато Ви и јесте артист, да све видите на други начин, по што види остала маса људи....“

Ми толико верујемо у вољу Госпођицину и њено истинско одушевљење за сликарске лепоте, да смо уверени, да ће можда у најскоријој будућности и сама она жалити, што је износила оно под

именом својих радова, јер ће, ако само буде мало дуже гледала велике радове класичних сликарских школа, јасно видети да и у простим, али елегантним линијама једнога круга, елипсе, овалу па и саме праве линије, има више лепоте но у оном тесту боја, у маниру, на који је она досадашњи својим радњима разумевала Богом остављену светлост, тај извор најтрајнијих радости наших

П.

РАЗНО

Холандијани о Србији. — Холандски журнал „Geillustreerd Magazijn“, који издаје N. J. Boon у Амстердаму, донео је у својку за јуни ове године веома симпатичан чланак Г. Мајнарда Моренса о Србији. Чланку је наситице „Ben en ander over Servie“ а украшен је са 28 слика.

Две нове француске књиге о Србима. Пре пратког времена изиђе у Паризу ирви савезак новећег дела La situation des Slaves et des Roumains en Autriche-Hongrie. Савезку је наситице Les Croates, а написао га је A. G. Drand. Дело налази у издању књижаре Felix Alcar. — Скоро у исто време са овим радом штампала је Бриселска књижара Falk Fils нову књигу A propos d'un souvenir en Macedoine коју написа A. Brutus. — Обе ове књиге бележимо само библиографски, јер их не добијасмо за нарочити прилаз, пошто верујемо да ће познатији проговорити опширније о њима.

ЧИТУЉА

† Др. Илија Огњановић, (* 13 априла 1846, † 9 августа 1900.) — И овог једно име у читуљи српских књижевних радника. У најкраћем времену прими ирви земља Дучића, Сундечића, наја пуног Љубомира Симича; а сад смо прими у се и Др. Огњановића! Много је то и за веће народе, а за нас Србе и сувише!

Ведри Огњановићев дух уташен је у доба када је средно своје погледе, када је у низу искустава дошао до оне тачке са које се на роду свом може најбоље користити.

Поштовати Огњановићева рада имају пуно разлога да искрено изјавио што промени светом, а његови лични познаници увек ће жалити што собом у гроб однесе — поред других неостварених жеља — и ону дугим радом прикупадену грађу од које један део изиђе ове године у књизи му „Занимљиве приче из живота таменитих Срба“.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Снохватице Змајовине.** Савезку III. Издали: у својем својем састанку и цитовања по Србији од 27. јунија до 15. јулија 1900, јулија а у почасти сеоже Чика Јоти-Змају Српски Матуранти. — Српски Караовици, Српска Манастирска Штампарија, 1900. — Ст. 83 Цена?

2. **Међеневче.** II. Читанци за већу и мању децу. Приредно Чика Змајова. Загреб, Штампарија Српске Штампарије, 1900. Ст. 32. Цена 10 динара.

3. **Географија за средње школе.** Написао Рад. Васовић. Приредо: Основна знања ошће географије. Особна географија појединих делова света. За I. разред. Друго издање. У Београду, штампарија код Просвете С. Хоровица, 1900. Стр. 81, I—VII. Цена 1 динар.

4. **Географија за средње школе.** Написао Рад. Васовић. Трећи део: Италија, Румунија, Русија, Немачка, Швајцарска, Француска, Велија, Холандија, Пиринејско Полуострво, Британија, Данска и Скандинавија. За III. разред. — Београд, штампарија А. Дими грјевића, 1900. Стр. 81. Цена 1 динар.

НАПОМЕНА

Овим се бројем завршује и трећа четврт овогодишње „Н. Искре“, Молимо многе од својих претилатника да се зашитоју: имају ли и каквих обавеза према „Новој Искри“ и зашто их не извршују? А после овог нека се такође зашитоју: може ли немар и заборављање својих дужности оправдати ма кога? —

Пошто илажење „Нове Искре“ зависи једино о тачном илаћању претилатничком, ми ћемо у потребном часу положити тачан рачун и о свом раду и о исмару оних претилатника због којих је „Нова Искра“ доседа у најмучнији положај.

Још једном: молимо све дужне претилатнике да свој дуг измире што пре!

Власништво „Н. Искре“.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у мату. — Претилат и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику „Нове Искре“, Љубинска ул. бр. 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић.

Милош Велики — Штампарија Бојовића и Митића (Кн. Сном. бр. 35.)